הלכה · משנה תורה · מפרשים · מגיד משנה · ספר משפטים

מגיד משנה על משנה תורה, הלכות נחלות

רבנו וידאל די טולוזא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מגיד משנה על משנה תורה, הלכות נחלות

רבנו וידאל די טולוזא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מגיד-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-נחלות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ג 5
הלכה ד 6
הלכה ה 6
הלכה ו 6
הלכה ז 6
הלכה ח 6
הלכה ט 7
הלכה י 8
הלכה יא 8
הלכה יב 8
הלכה יג 9
פרק ב 9
הלכה א 9
הלכה ב 9
הלכה ג 10
הלכה ה 10
הלכה ו 10
הלכה ז 10
הלכה ח 11
הלכה ט 11
הלכה י 11
הלכה יא 11
הלכה יב 11
הלכה יג 12
הלכה יד 12
הלכה טו 12
הלכה טז 12
פרק ג 12
הלכה א 12
הלכה ב 13
הלכה ג 14
הלכה ד 14
הלכה ה 14
הלכה ו 14
הלכה ז 15
הלכה ח 15
הלכה ט 15
פרק ד 16
הלכה א 16
הלכה ב 16
הלכה ג 16
הלכה ד 17
הלכה ה 17
הלכה ו 17
הלכה ז 19
הלכה ח 19
פרק ה 20
הלכה א 20
הלכה ב 20
הלכה ג 20
הלכה ד 20
הלכה ה 21
הלכה ו 21
הלכה ז 22
הלכה ח 22
הלכה ט 22
פרק ו 22
הלכה א 22
הלכה ב 22
הלכה ג 23

הלכה ד 23
הלכה ה 24
הלכה ו 24
הלכה ח 25
הלכה ט 25
הלכה י 25
הלכה יא 25
הלכה יב 25
הלכה יג 26
פרק ז 26
הלכה א 26
הלכה ב 26
הלכה ג 26
הלכה ד 26
הלכה ה 27
הלכה ו 28
הלכה ח 28
הלכה י 28
פרק ח 28
הלכה א 28
הלכה ב 28
פרק ט 29
הלכה א 29
הלכה ב 29
הלכה ג 30
הלכה ד 30
הלכה ה 30
הלכה ו 31
הלכה ז 31
הלכה ח 31
הלכה ט 31
הלכה יא 32
הלכה יב 32
הלכה יג 32
הלכה יד 32
הלכה טו 33
פרק י 33
הלכה א 33
הלכה ב 33
הלכה ג 33
הלכה ד 34
הלכה ה 34
הלכה ו 35
הלכה ז 35
הלכה ח 36
פרק יא 36
הלכה א 36
הלכה ב 37
הלכה ג 37
הלכה ד 37
הלכה ה 37
הלכה ו 38
הלכה ז 38
הלכה ח 39
הלכה ט 39
הלכה י 40
הלכה יא 40
הלכה יב 40

פרק א

הלכה א

סדר נחלות כך הוא וכו'. משנה פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קט"ו). **ומ"ש רבינו והזכרים קודמין לנקבות בכל מקום** הוא מחלוקת תנאים בגמרא דאיכא מאן דאמר שהבן והבת שוין בנכסי האם ואין הלכה כן אלא כמאן דדריש מטות מקיש מטה האם למטה האב מה מטה האב בן קודם לבת אף מטה האם בן קודם לבת וכן נפסקה הלכה שם ושאר הדברים במשנה מפורשין:

הלכה ג

לפיכך מי שמת בין איש וכו'. משנה ובריייתא שם:

היתה לו בת תירש את הכל וכו'. משנה ובריייתא:

לא נמצא לו זרע וכו'. משנה מבואר שהאב קודם לכל יוצאי ירכו:

אם לא היה אביו קיים וכו'. שם מבואר שהאחין קודמין לאחי האב. **ומ"ש רבינו שהאחין קודמין לאחיות** מוסכם הוא מכל התנאים דבנכסי האב בן קודם לבת בכל מקום דמכח האב הן יורשין לא נחלקו אלא בנכסי האם וכן מבואר שם בגמ':

ואם לאו חוזרין אצל האחות וכו'. פירוש ואף באחות בניה או זרען קודמין לבנותיה וזהו שכתב רבינו למעלה והזכרים קודמים לנקבות בכל מקום דאע"פ שבאין מכח אם קי"ל כמאן דדריש מטות כמ"ש למעלה ומבואר בדין זה בגמ':

ואם לא נמצא לו זרע אחים וכו'. זה מבואר בגמ' דאחין קודמין לאבי האב ואברהם ויעקב בנכסי עשו יעקב קודם ובעיא דאיפשיטא הוא שם:

לא היה שם אבי האב וכו'. גם זה שם מבואר במשנה ובגמרא שאבי האב קודם לאחי האב וזה הכלל כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין והאב קודם לכל יוצאי ירכו.

ומ"ש רבינו והזכרים קודמין וכו' כמו שהיה הדין בזרעו של מת וכו'. שם ממשפחתו וירש אותה מקיש ירושה שניה לירושה ראשונה מה ירושה ראשונה בן קודם לבת אף ירושה שניה בן קודם לבת ופירוש ירושה ראשונה זרעו של מת שניה קרוביו ממשפחתו:

לא נמצאו אחים וכו'. שם מבואר וזהו משמוש נחלה הנזכר שם נחלה ממשמשת והולכת:

נמצאת אומר הבן קודם וכו'. כבר נתבאר זה במה שקדם.

ומ"ש רבינו ולפיכך אין לך אדם מישראל וכו'. פרק הגוזל בתרא בבבא קמא ומפורש לשון זה:

הלכה ד

מי שמת והניח בת ובת הבן וכו'. שם במשנה ובגמרא.

ומ"ש רבינו והוא הדין לבת האח עם האחות וכו'. כבר נתבאר שהירושות שוות ופשוט הוא ומוסכם:

הלכה ה

מי שהיו לו שני בנים ומתו וכו'. זה פשוט ומתבאר שם בבנות צלפחד שהבנות במקום האב עומדות וכן מה שכתב **רבינו ועל דרך זה חולקין בני האחים וכו'** כבר הזכרתי היקש הירושות ופשוט הוא ומתבאר בגמ':

הלכה ו

משפחת האם אינה קרויה משפחה וכו'. משנה וגמרא (דף ק"י ע"ב) מפורש שם:

הלכה ז

כל הקרובין בעבירה יורשין ככשרים וכו'. משנה ביבמות (דף כ"ב) פרק כיצד ומפורש בגמרא שם ושם נתבארה כל בבא זו:

הלכה ח

האשה אינה יורשת את בעלה וכו'. משנה פ' יש נוחלין (בבא בתרא דף ק"ח) ופירוש אינה יורשת מצד אישות אבל מצד קורבה כגון שהיתה בת אחיו והיתה ראויה לירש אף בלא אישות ודאי לא גרע כחה בשביל שהיא אשתו וכן כתבו ז"ל ופשוט הוא ומתבאר בדברי רבינו פ"ט:

והבעל יורש את כל נכסי אשתו וכו'. מ"ש רבינו שירושת הבעל מד"ס הוא מחלוקת בגמרא ומפורש פרק הכותב בכתובות (דף פ"ג:) דרב סבר ירושת הבעל דרבנן ופסק רבינו כן לפי שאפשר שהוא סבור שמה שאמרו בהרבה מקומות גבי ירושת הבעל נחלה הבאה לו לאדם ממקום אחר אדם מתנה עליה שלא יירשנה שהוא מפני שירושת הבעל מדברי סופרים וכן פירשו מקצת המפרשים ז"ל ומ"מ פירוש אחר יש שהוא מפני שבאה לו על ידי מעשיו ואינה כירושת משפחה ולזה הפירוש הסכים רבינו עצמו לפי הנראה פכ"ג מהלכות אישות ואם כן לא תהיה לנו ראיה מכאן אם היא מן התורה או מדבריהם ודעת הר"א ז"ל בהשגות שהיא מן התורה וכ"כ שם אמר אברהם איני מודה וכו'. ובאמת דבסוף מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ט:) משמע דהסבת נחלת האם לבן ילפינן שאינה בקבר מהסבת האשה לבעל אלמא שהיא מן התורה וזה דעת הרשב"א ז"ל והביא ראיות לזה:

אע"פ שהיא אסורה וכו'. מפורש בתוספתא ביבמות שכל שקדושין תופסין לו בה יורשה ויש לזה סמך בגמרא בהרבה מקומות וכבר נתבארו דינין אלו בארוכה פכ"ב מהלכות אישות:

הלכה ט

ומי שנתגרשה ספק גירושין וכו'. לא מצאתי לדין זה ראיה גמורה אבל אפשר שיצא לרבינו ממה שאמרו בקדושין פרק האיש מקדש (קידושין דף מ"ה:) נתקדשה לדעת אביה והלך אביה למדינת הים ועמדה ונשאת רב אמר אוכלת בתרומה עד שיבא אביה וימחה וכו' ואמרו שם ומודה רב שאם מתה אינו יורשה (מאי טעמא) אוקי ממונא בחזקת מריה. וכתב בעטור ומסתברא מהכא דכל ספק קדושין וספק גירושין ומתה אין הבעל יורשה עכ"ל. וכן הוא דעת רבינו ואין כאן הכרח דאיכא למימר שאני נשואין מגירושין דקודם נשואין ירושתה בחזקת האב ומספק אין מוציאין אותה מחזקתו אבל משנשאת ירושתה בחזקת הבעל ובשביל ספק גירושין איכא למימר דאין מוציאין מחזקתו ומ"מ יש לי קצת ראיה לדעתם ז"ל ממה ששנינו פ' מי שאחזו (גיטין דף ע"ג:) בדין שכ"מ שגירש את אשתו מה היא באותן הימים ר' יהודה אומר כאשת איש לכל דבריה ר' יוסי אומר מגורשת ואינה מגורשת ובגמרא ת"ר ימים שבינתים בעלה זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ויורשה ומיטמא לה כללו של דבר הרי היא כאשתו לכל דבר אלא שאינה צריכה הימנו גט שני דברי ר' יהודה ר"מ אומר בעילתו תלויה ר' יוסי אומר בעילתו ספק וחכ"א מגורשת ואינה מגורשת וכו' והקשו בגמ' (דף ע"ד) חכמים היינו ר' יוסי ותירצו איכא בינייהו דר' זירא דא"ר זירא כל מקום שאמרו חכמים מגורשת ואינה מגורשת בעלה חייב במזונותיה מדלא הזכירו ירושה לחד מן התנאים אלא לר' יהודה משמע דליכא מאן דס"ל יורשה אלא ר' יהודה והנך תנאי כולהו פליגי אדר' יהודה בכל הדברים שהזכיר דאי לא הוה להו לברורי ולאיפלוגי בין ירושה לשאר דברים ועוד דאם איתא דבספק הבעל יורש למה הוי"ל לאדכורי לר' יהודה ירושה השתא ספק יורש זו לא כ"ש כיון דכאשת איש חשיב ליה כך נ"ל. ובהשגות א"א מ"ש בירושלמי במסכת גיטין דומה שהוא חולק עליו המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי ב"ה אומרים צריכה הימנו גט שני לאידא מילתא א"ר אלעזר לירושה כלומר שהוא יורשה ומה התם דודאי גירשה וספק החזירה יורשה הכא דודאי אשתו היתה וספק גירשה לא כ"ש עכ"ל. וחפשתי הירושלמי הזה והוא בפרק מי שאחזו גבי ראוה שנתיחדה עמו ונחלקו שם והשוו דין זה למגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי ושם אמר רבי אלעזר לירושה דתנינן תמן וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה א"ר זעירא זאת אומרת שהיא כאשת

איש לכל דבר עכ"ל הירושלמי. ומדברי ר' זעירא יש ללמוד הפך מדברי ההשגות דאם איתא דאפילו בספק מגורשת הבעל יורש היכי אמר רבי זעירא זאת אומרת שהיא כאשת איש לכל דבר ונמצאת הקושיא ראיה ואולי תדחה ותאמר דמשום נדריה אמר כן רבי זעירא דודאי אם לא היתה כאשת איש לכל דבר לא היה בעלה זכאי בהפרת נדריה דהויא לה ספיקא דאורייתא ולחומרא מ"מ אפילו נאמר כן נדחית ראייתו משם דאמינא לך דמשום הכי זכאי בירושתה משום דחשבינן לה כאשת איש לכל דבר לדעת הירושלמי ואמרינן הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה שודאי הוא הא בספק ודאי לא היה זכאי בירושתה וזה ברור ותדע לך שהרי ודאי בספק קדושין כי ההיא דהתם היאך יירשנה והיכי מפקינן ירושתה מחזקת האב בספק אלא ודאי טעם הירושלמי שהם סבורים שהיא כאשת איש לכל דבר כנזכר שם וזה נראה לי מוכרח בדעת הירושלמי ונסתלקה ההשגה ונשאר דינו של רבינו קיים ונכון ומצאתי אח"כ שדבר זה מחלוקת בין הגאונים ז"ל:

הלכה י

בעל שנשא קטנה וכו'. זה פשוט ומתבאר ביבמות ועוד נזכר בהלכות אישות דין אי זו קטנה יש לה אישות וצריכה מאון וכן כל שאר הדינין בארוכה:

הלכה יא

בעל שמתה אשתו ואח"כ מת אביה וכו'. פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ה:) אמר רב פפא הלכתא אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק וכו' שם מבואר על דין זה שהזכיר רבינו ועוד הוא מבואר במקומות אחרים ופ"ג בדין הבכור יתבאר שאינו נוטל במלוה פי שנים מפני שהיא ראויה ולא הזכיר רבינו בדין הבעל במלוה שום דבר אבל ממ"ש פכ"ב מהל' אישות כל נכסים שיש לאשה בין נכסי מלוג וכו' ואם מתה בחיי בעלה יירש הכל ולא חלק כלל בין נכסים לנכסים נראה קצת שהוא סבור כדברי רבו אבן מיגש ז"ל שכתב שהבעל יורש את המלוה והאריך בזה וחלק במלוה על פה בין הגיע זמנה ללא הגיע זמנה מחיים דאשה והוא עצמו כתב שהרי"ף ז"ל ור"ח חלוקין עליו ואומרים שדין הבעל במלוה כדין הבכור והוא ז"ל חשש לדבריהם ולא עשה מעשה כדבריו והרמב"ן והרשב"א ז"ל דעתם כדעת הגאונים שאין הבעל נוטל במלוה וכן עיקר ומ"מ זהו בשנתברר שהמלוה היא מן האשה אבל אם היתה נושאת ונותנת בתוך הבית והיו שטרות ואונות יוצאות על שמה אין חזקתן שלה כמו שיתבאר פ"ט:

הלכה יב

וכן אין הבעל יורש את אשתו וכו'. מפורש שם שאין הבעל יורש את אשתו בקבר ופירוש והוא בקבר ועוד מבואר זה פרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ב קנ"ט) ובמקומות אחרים:

הלכה יג

וכן אין הבן יורש את אמו וכו'. זה מבואר שם ופרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קי"ד ע"ב) שכשם שאין הבעל יורש את אשתו בקבר כך אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב ופירושו והוא הדין שאינו יורש להנחיל לאביו כגון שנתגרשה אמו ודבר פשוט הוא שכשהזכירו לאחין מן האב לאו דוקא אלא שדברו בהווה וכן מתבאר בלשון רבינו וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובה וברור הוא:

אבל אם מתה האם תחלה וכו'. פרק יוצא דופן בנדה (דף מ"ד:) שנינו תינוק בן יום אחד נוחל ומנחיל וההורגו חייב והרי הוא לאביו ולאמו כחתן שלם לכל דבריו ופירשו בגמ' נוחל בנכסי האם להנחיל לאחין מן האב וכן מבואר פ' מי שמת. **ומה שכתב רבינו ולא כלו חדשיו** נראה שיצא לו זה ממה שאמרו שם (דף מ"ד:) והרי הוא כחתן שלם למאי הלכתא אמר רב פפא לענין אבילות ושאלו שם כמאן דלא כרשב"ג דאי כרשב"ג הא אמר כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספיקא הוי ודחו דקים לן בזה שכלו חדשיו דאפילו רשב"ג מודה וכבר נתבאר דין זה פרק ראשון מהלכות אבל וממה ששאלו כן גבי אבלות ולא בשאר הדינין למד רבינו ששאר הדינין שוין בין כלו בין לא כלו ומכל מקום אין זה מוכרח ועוד יש לדחות דנהי דלא בעינן בשאר הדינין דקים לן שכלו משום דמסתמא מחזקינן ליה שכלו אבל היכא שנודע לן שלא כלו לעולם אימא לך שאינו נוחל ומנחיל ועוד קשה לי שהרי שם שנינו וההורגו חייב כמו שהזכרתי וכתב רבינו פרק ב' מהלכות רוצח ושמירת נפש שאם לא כלו לו חדשיו הרי הוא כנפל עד שיהו לו ל' יום ואין ההורגו נהרג עליו ואולי דין היורש למד רבינו ממה שאמרו שם בן יום אחד אין עובר לא מ"ט איהו מת ברישא משמע טעמא דאיהו מת ברישא הא יצא חי לאויר העולם אפילו לא כלו לו חדשיו נוחל ומנחיל וגם זה אינו נ"ל הכרח ועוד צריך לי עיון:

פרק ב

הלכה א

הבכור נוטל פי שנים בנכסי אביו וכו'. ברייתא פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ב:):

הלכה ב

הבכור שנולד לאחר מיתת וכו'. פרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ב:) מפורש בגמרא פסק הלכה ופירוש משכחת לה כגון דשתי נשיו מעוברות כשמת או באשה אחת מעוברת תאומים וכן פירש ר"ש והרב אבן מיגש ז"ל ומוכרח הוא.

ומ"ש רבינו ואם יצאת פדחתו וכו'. מבואר בבכורות פ' יש בכור לנחלה (דף מ"ו:) שאמרו שם אמר רבי שמעון בן לקיש פדחת פוטרת בכל מקום חוץ מן הנחלה דכתיב יכיר ורבי יוחנן אמר אף לנחלה וידוע שהלכה כר' יוחנן לגבי רשב"ל:

הלכה ג

בכור שנקרע ונמצא זכר וכו'. פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ו ע"ב) מימרא טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים מאי טעמא דאמר קרא והיה הבן הבכור עד שיהא בן משעת הויה אמר אמימר אף אינו ממעט בחלק בכורה שנאמר וילדו לו בנים עד שיהא בן משעת לידה:

הלכה ה

קטן בן יום אחד ממעט וכו'. בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ב) מימרא ופסק הלכה:
ובן שנולד לאחר מיתת וכו'. שם מימרא ופסק ההלכה:

הלכה ו

בן שנסתפק לנו וכו'. פ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ז):

הלכה ז

מי שהיו לו שני בנים וכו'. זה מפורש שם ובהרבה מקומות וזה דין בנות צלפחד ששנינו שם שהיה בכור ונטלו בנותיו בשבילו שני חלקים בנכסי חפר אביו:
וכן הדין בבני האחין וכו'. ע"כ בספרי רבינו. ודע שאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק כמו שיתבאר ריש פ' ג' ושם יתבאר שאם מת אחד ממורישי אביו לאחר מיתת אביו שאינו נוטל פי שנים אלא הוא והפשוט יורשין כאחד ופירוש כגון ראובן בכור יעקב ומת יעקב בחיי יצחק אביו ואח"כ מת יצחק אבי יעקב אין ראובן נוטל פי שנים בנכסי יצחק לפי שהיו ראויים ליעקב אביו אבל אם היה יעקב בכור יצחק הרי בנו הבכור והפשוט יורשין חלק בכורתו כשבאין לחלוק עם שאר בני יצחק כמו שנתבאר כאן בדין הסמוך לזה והטעם שלא אמרו ראוי ומוחזק אלא למוריש פירוש כי מה שהוא ראוי למוריש בשעת מיתתו אין בנו בכורו נוטל פי שנים ואין אנו קפדין ביורש שהרי כשמת הבכור בניו יורשין חלק בכורתו בנכסי הזקן כמו שנתבאר וכל שהזכרתי מבואר בדברי רבינו ומוכרח בגמ' ומוסכם למפרשים ז"ל וא"כ מה שהזכיר רבינו כאן בבני האחין אי אפשר לפרש כגון ביעקב שמת ולא היו לו בנים וירושה חוזרת ליצחק אביו ולא היה יצחק חי ונמצאו נכסי יעקב חוזרים לאחיו או לזרעם והיה אחד מאחיו מאביו בכור יצחק ומת ובניו באין לירש שיירשו חלק בכורה בנכסי יעקב וכן כיוצא בזה בבני אחי האב וכשמת אחי האב ועל דרך משמוש נחלה כנזכר ראש פרק ראשון שאם כן היא כוונת רבינו ז"ל

וכפי פשט לשונו יהיה דבר מתמיה מאד שהרי אפילו היה בכור יצחק קיים כשמת יעקב אחר מיתת אביו לא היה נוטל פי שנים בנכסי יעקב אחיו שאע"פ שהאחין באין לירש בנכסי אחיהן מכח יצחק אביהן מ"מ נכסי יעקב ראויין היו ליצחק ולא מוחזקין כיון שיצחק מת קודם מיתת יעקב וזהו ממש מה שנזכר פ"ג שאם מת אחד ממורישי אביו לאחר מיתת אביו שאין הבכור נוטל פי שנים אלא ודאי כוונת רבינו כגון שמת יעקב בלא בנים ואח"כ מת יצחק אביו ובאין בני יצחק לחלוק בנכסי יעקב אחיהן אם היה שם בכור ליצחק הוא או בניו נוטלין חלק בכורה בנכסי יעקב וכן כיוצא בזה באחי האב וכגון שהיה אבי האב קיים בשעה שמת בן בנו ואם כך הוא כוונתו יש לעיין למה הוצרך לכתוב כן שהרי כיון שמת הבן באו הנכסים ליד האב או ליד אבי האב וזכה בהן ופשוט הוא שאם מת האב או אבי האב לאחר מכאן והיה לו בן בכור שהוא יורש חלק בכור בכל נכסי אביו מאי זה צד שבאו לו וכן זרעו כבר נתבאר בסמוך שהוא עומד במקום הבכור לירושת הבכורה וא"כ מה צריך היה לזה ואולי רצה רבינו לבאר הדין בכל צדדיו ועוד צריך לי לשונו עיון:

הלכה ח

אין הבכור נוטל פי שנים בנכסי וכו'. זה מפורש פ' יש נוחלין בכל אשר ימצא לו לו ולא לה ומסקנא הכי:

הלכה ט

בכור לנחלה הנולד לאב ראשון וכו'. פ' יש נוחלין ועיקר הדבר בבכורות פ' יש בכור לנחלה:

הלכה י

הבא אחר הנפלים וכו'. משנה פרק יש בכור (בכורות דף מ"ו) הבא אחר הנפלים אע"פ שיצא ראשו חי או בן תשעה שיצא ראשו ומת וכו' הבא אחריהן בכור לנחלה.
ומ"ש רבינו לפיכך בן תשעה שיצא רוב ראשו וכו'. מפורש בגמרא שאין הלכה כשמואל דאמר אין הראש פוטר בנפילה:

הלכה יא

יוצא דופן והבא אחריו וכו'. במשנה שם והטעם מפורש בגמרא:

הלכה יב

היו לו בנים וכו'. שם ופרק הבא על יבמתו (יבמות דף ס"ב) מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש וקיימא לן כרבי יוחנן:

אבל ישראל וכו'. זהו פשט המשנה שבבכורות ומיהו שם בגמ' לא בעו לאוקמה אליבא דרבי יוחנן בישראל שבא על השפחה ועל הנכרית משום דלא בעי לאוקמה באיסורא זה נראה לדעת רבינו והמעיין בסוגיא יתבאר לו זה:

הלכה יג

היה הבכור וכו'. זה מתבאר ביבמות פרק כיצד (דף כ"ב):

הלכה יד

שלשה נאמנים וכו'. פרק עשרה יוחסין (קידושין דף ע"ד) אמר רב נחמן שלשה נאמנין על הבכור ואלו הן חיה ואביו ואמו חיה לאלתר אמו כל שבעה אביו לעולם:

אפילו אמר האב וכו'. זה מחלוקת ר' יהודה וחכמים בהרבה מקומות ומהם פ' יש נוחלין וקי"ל כר"י דאמר יכיר יכירנו לאחרים מכאן א"ר יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור וכשם שנאמן אדם לומר זה בני בכור כך נאמן אדם לומר זה בן גרושה ובן חלוצה ושם נתבאר דקיימא לן כרבי יהודה ורבי יהודה אף על פי שלא הוחזק בבנו קאמר כדמוכח התם ובדוכתא אחרינא:

וכן אם אמר על המוחזק וכו'. שם ג"כ דלר"י נאמן. ופירשו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל מוחזקין בין בעדים שנולד ראשון בין בקול בעלמא אבל בשהוחזק על ידי האב שאמר שהוא בכורו שוב אינו נאמן לומר על אחר שהוא בכור דכיון שהכיר אינו חוזר ומכיר זהו דעתם ז"ל:

הלכה טו

האב שנשתתק בודקין אותו וכו'. ברייתא בגיטין פרק מי שאחזו (גיטין דף ע"א) והיא מבוארת בהלכות:

הלכה טז

העידו עדים שהן שמעו וכו'. פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ו) אמר רב יוסף האומר איש פלוני בכורי הוא יטול פי שנים בכור הוא לא יטול פי שנים דילמא בוכרא דאימיה קאמר. עוד שם ההוא (גברא) דאתא לקמיה דר' חנינא אמר מוחזקני בזה שהוא בכור א"ל מנא ידעת וכו' שם מתבאר מ"ש רבינו:

פרק ג

הלכה א

אין הבכור נוטל פי שנים וכו'. בהרבה מקומות ועיקר במשנה פרק יש בכור לנחלה (נ"א:) ולא בראוי כבמוחזק לאיתויי נכסי אבא דאבא:

וכן אם היתה לאביו מלוה או ספינה בים וכו'. דין המלוה מפורש פ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ה:) פסק הלכה בגמרא ואם מלוה שיש עליה משכון מטלטלין מוחזקת היא לפי שבעל חוב קונה משכון ואם היא על הקרקע כבר נתבאר דינה פרק ז' מהלכות מלוה ולוה. ודין הספינה כתוב בהשגות א"א דבר זה למד ממשנת ערכין פרק השג יד ע"כ. והמשנה שם (דף י"ז:) כך היא היה עני והעשיר וכו' נותן ערך עשיר רבי יהודה אומר וכו' אבל בקרבנות אינו כן אפילו אביו מת והניח לו רבוא וספינתו בים ובא לו ברבואות אין להקדש בהם כלום ע"כ. ובגמרא (דף י"א) אביו מת והניח לו וכו' הניח עשיר הוא א"ר אבהו אימא מניח לו והקשו פשיטא ותירצו בשהיה אביו גוסס מהו דתימא רוב גוססין למיתה קמ"ל עוד הקשו ספינה בים ובאה לו ברבואות עשיר הוא ותירץ רב חסדא בשהיתה מוחכרת ומושכרת ביד אחרים והקשו והא איכא שכירות ותירצו שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף והקשו ותיפוק לי משום ספינה ותירצו הא מני ר' אליעזר היא דתנן ר' אליעזר אומר אם היה אכר נותן לו צמדו וחמר נותן לו חמורו ע"כ שם. ובאמת יש לתמוה היכי ילפינן מהכא דספינה ראויה היא חדא דאנן אוקימנא לה כר' אליעזר ואין הלכה כן כנזכר פ"ג מהלכות ערכין ועוד דאפילו הלכה כן אין זה אלא מדין סדור ומה ענין סדור לראוי. כל זה כתב הרשב"א ז"ל בתשובה ואמר שלא מצא שם דרך שיסכימו בו רבינו והר"א ז"ל:

הלכה ב

הניח להן אביהם וכו'. ברייתא פ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ג:). ובהשגות א"א המחבר פוסק כרבי ואין הלכה כרבי ע"כ. ובאמת דעל ברייתא זו אמרו בגמרא (דף קכ"ד) מני רבי היא דאמר בכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביו בשבחא דממילא ומכל מקום חוץ מכבוד הר"א ז"ל לא נתכוון בכוונת רבינו שאם היה רבינו פוסק כרבי היאך יאמר בסמוך בכרמל שנעשה שבלים וכפניות שנעשו תמרים שאין הבכור נוטל פי שנים והלא מפורש בגמרא גבי פלוגתא דרבי ורבנן אמר רב פפא (הניח להן אביהם) דקלא ואלים ארעא ואסיק שרטון כולי עלמא לא פליגי דשקיל כי פליגי בחפירה והוו שבולי פי' כרמל שנעשה שבלי שלפופי והוי תמרי פי' כפניות שנעשו תמרים דמר סבר [והיינו רבי] שבחא דממילא הוא ומר סבר [והיינו רבנן] הא אשתני וא"כ היאך יפסוק כאן כרבי ובסמוך כרבנן ותמה אני על הר"א אחר שכך היה סבור בכוונת רבינו מדוע לא השיגו שיש בדבריו סתירה א"ו דעת רבינו הוא דע"כ לא אוקימנא ההיא ברייתא דפרה כרבי אלא מקמי דאמר רב פפא דבארעא ומסקא שרטון דקלא ואלים אפילו רבנן מודו דשקיל והוה ס"ד מעיקרא דרבנן פליגי אפילו בשבחא

דממילא ולא אשתני ולהכי אוקימנא הך ברייתא דפרה כרבי אבל בתר דאמר רב פפא דאפילו רבנן מודו בשבחא דממילא ולא אשתני ברייתא דפרה אפילו כרבנן אתיא דשבחא דממילא היא ולא אשתני זהו דעת רבינו ונ"ל שיטתו נכונה אלא שקשה לי קצת פרה וילדה דמשמע דולד הא אשתני ומעיקרא עובר והשתא ולד ולהוי ככרמל שנעשה שבלים ואיכא למימר שאני עובר דירך אמו הוא וה"ל כלא אשתני וזה הטעם צ"ע ומ"מ כוונת רבינו כך היא כמו שכתבתי. כך נ"ל:

הלכה ג

שחט אחד ממכירי וכו'. שם בברייתא הנזכרת והטעם דכיון שזה השוחט מכיר של אב ורגיל ליתן לו מתנותיו הוה ליה כאילו זכה בהן כיון שנשחטה בחייו ואע"פ שלא הורמו בחייו כמי שהורמו דמיין כך מתבאר שם:

הלכה ד

אין הבכור נוטל פי שנים וכו'. מימרא דרב נחמן הובאה בב"ק פרק הגוזל (בבא קמא דף צ"ה:) ובמציעא פרק המקבל (בבא מציעא דף ק"י:) שלשה שמין להן את השבח ומעלין אותן בדמיה ואלו הן בכור לפשוט וכו'.

ומ"ש רבינו והוא שישתנו הנכסים וכו'. מבואר במימרא דרב פפא שהזכרתי למעלה בסמוך:

ואם מחמת הוצאה וכו'. זה מבואר בסוגיא ביש נוחלין:

הלכה ה

אין הבכור נוטל פי וכו'. פסק הלכה בגמ':

היה לאב מלוה וכו'. שם ובמלוה שעמו פלגי ודברי רבינו בפי' זה הם כפי' האחרונים הנזכר כאן בהלכות וכן הסכימו הרב אבן מיגש והרשב"א ז"ל:

הלכה ו

בכור שמכר לו וכו'. שם פסק הלכה וכבר נתבאר בהלכות דין זה בארוכה שאינו חולק עם מ"ש שאין הבכור נוטל במלוה כנזכר שם:

לפיכך אם וכו'. שם בגמרא מבואר דכיון דקיימא לן דיש לו לבכור קודם חלוקה אם ויתר במקצת ויתר בכל הנכסים כולן:

בד"א בשלא וכו'. שם (דף קכ"ז) אמר רב אסי בכור שמחה מחה אמר רבה מסתבר טעמא דרב אסי בענבים ובצרום זיתים ומסקום אבל דרכום לא ורב יוסף אמר אפילו דרכום וקיימא לן דרבה ורב יוסף הלכתא כוותיה דרבה ופירוש רבינו בזה מובן מדבריו וכבר נזכר פירוש זה בדברי רבו אבן מיגש והוא פירוש ר"ח ז"ל ושם נתבאר הסוגיא לפי פירוש

זה. ובהשגות א"א יש לנו דרך אחרת בכל זה ע"כ. ברור דבריו שהוא ז"ל מפרש כפי פירוש הראשון שהזכיר אבן מיגש ז"ל והסכים אליו ר"ש ז"ל והוא שהם מפרשים שלפי שאין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם מש"ה קאמר רב אסי שאם מיחה באחין ואמר להם נחלוק מיד ואני אשביח חלקי ואם לא נחלוק יש לי חלק אף בשבח מחאתו מחאה מסתברא בענבים ובצרום שאע"פ שהשביחו מחמת בצירה והוא שבח הבא מחמת יתומים ולא ממילא כיון שלא נשתנו מחאתו מחאה וכל הסוגיא מתבארת לפי זה כדבריהם ז"ל ואין באחד מן הפירושין הכרח בגמרא:

הלכה ז

מי שיבם וכו'. משנה בבכורות פרק יש בכור (בכורות דף נ"ב) הובאה בהלכות פ' יש נוחלין ומבואר ביבמות פרק החולץ (יבמות דף מ') שהיבם זוכה בנכסי אחיו ואפילו במקום שיש אב ודלא כרבי יהודה כדאיתא התם:

וכשם שאינו וכו'. במשנה הנזכרת ופירש רבינו בשבח ששבחו נכסי האב אחר מיתת האח וכגון שמת יעקב בחיי ראובן שמעון ולוי בניו ולא הספיקו לחלוק הנכסים עד שמת ראובן ויבם שמעון את אשתו כשבא שמעון לחלוק עם לוי בנכסי יעקב נוטל שני חלקים בקרן ולא בשבח וזה מוכרח לפרש שאין לומר בנכסי האח שאינו נוטל שבח שהרי בנכסי אחיו אינו חולק עם אחיו והכל שלו בין קרן בין שבח והרי הוא כבעל שאף על פי שאינו יורש בראוי מכיון שמתה אשתו הוא זוכה בנכסים בין קרן בין שבח ועוד שמפרש בגמ' שם אמר אביי לא שאנו אלא שבח ששבחו נכסים בין מיתה ליבום אבל בין יבום לחלוקה שקיל ורבא אמר אפילו בין יבום לחלוקה לא שקיל אלמא בנכסי הזקן קאמר דאי בנכסי האח שמת מאי חלוקה איכא בהו וזהו ברור ומדברי רבינו מתבאר שאם מת האב אחר מיתת הבן אין היבם נוטל בנכסי הזקן חלק המת מפני שנכסים אלו ראויין היו למת וזהו ראוי שאין היבם יורש וכן עיקר וכן העלו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ביבמות. **ומה שכתב רבינו אפילו השביחו נכסים וכו'** הוא כרבא וידוע שהלכה כמותו לגבי אביי:

הלכה ח

כבר בארנו בהלכות שכנים. פרק י"ב נתבאר שם דין זה ושם ביארתיו:

הלכה ט

שומרת יבם שמתה וכו'. דין זה כתב רבינו פרק כ"ב מהלכות אישות ושם נתבאר בארוכה:

פרק ד

הלכה א

האומר זה בני או זה אחי אבי וכו'. פ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ד) משנה האומר זה בני נאמן זה אחי אינו נאמן וכו' ומתפרש שם שכשאמרו זה אחי אינו נאמן הוא לענין ירושת אביהם וכשיש שם אחים אחרים שאינם מודים שזה אחיהם כמו שיתבאר דין זה בסוף הפרק בבאור אבל לענין ירושת נכסי הלה האומר זה אחי או אחי אביו ודאי נאמן הוא דהא אילו בעי למיתן ליה במתנה מצי יהיב וזה פשוט שם. **ומ"ש אפילו נשתתק** מפורש פרק מי שאחזו:

הלכה ב

היינו מוחזקין בזה שהוא אחיו וכו'. זה מבואר דאפילו לר' יהודה דאמר יכיר יכירנו לאחרים לא אמר אלא בבנו אבל בשאר קרובים לא אמר דקרא בבן כתיב וזה ברור אבל בבן נאמן כדאיתא פ' יש נוחלין דקי"ל כר"י וכבר נתבאר שם דנאמן לומר אין זה בני:

ויראה לי שאפילו היו לבן בנים וכו'. פירושו נתבאר פרק ט"ו מהל' איסורי ביאה שאינו נאמן לענין יחוס כל זמן שיש לבן בנים וכתב רבינו שאין הדין כן לענין ירושה. ונ"ל שיש שתי טענות לדבריו. האחת דלענין יחוס אינו מן הדין שנאמר שיהיה הוא פסול ובניו כשרין הילכך כיון דלגבי בני בנו אינו נאמן כך לגבי בנו אינו נאמן אבל לענין ירושה מה להם לבני הבן בירושתו בעוד אביהם קיים הילכך אינן מעלין ולא מורידין לענין ירושה, והשנית דאפילו יהיה זכות לבני הבנים בירושה מ"מ כבר הוא יכול להפקיע אם נותן נכסיו לאחרים משא"כ בענין יחוס שאי אפשר לו לפסלן ואע"ג דלגבי אחיו אינו נאמן לומר זה אינו אחי במגו דאי בעי יהיב נכסיו לאחר התם הוא משום שלא נתנה לו תורה ההיכר אלא בבנו והוה ליה כאומר אחי הוא ולא יירשני שלא אמר כלום אבל בבנו אפילו יש לו בנים ודאי נאמן ומ"מ נראה שאם מת הבן בחייו ואחר כך אמר אין אלו בני בני לפי שהמת לא היה בני אינו נאמן אף לענין ירושה והוה ליה כאומר זה אינו אחי שאינו נאמן דכל שאין דבריו לגבי בנו ממש אינו נאמן. כן נראה לי ואף מלשון רבינו נראה כן:

הלכה ג

האומר זה בני וחזר ואמר עבדי הוא אינו נאמן וכו'. מימרא פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ז:):

ואם היו קורין אותו וכו'. ברייתא שם והטעם דאע"ג דאילו בעי למיהב ליה נכסיו מצי יהיב מ"מ כיון שהכירו פעם אחת בעבד לא כל כמיניה לחזור ולהכירו בבן ושיירש נכסיו בדרך זו והוה ליה כמגו במקום עדים דלא אמרינן:

הלכה ד

היה עובר על בית המכס וכו'. ברייתא שם ופירוש הם היו פורעין מכס על העבדים:

הלכה ה

העבדים והשפחות אין קורין וכו'. ברכות פרק היה קורא (ברכות דף ט"ז:) ברייתא:

הלכה ו

מי שהיתה לו שפחה וכו'. בדינין אלו רבו הסברות כמו שהזכיר רבינו ודע שבגמ' לא נזכר חלוק בין שפחה שלו לשפחת אחרים ופ' כיצד ביבמות (דף כ"ב) שנינו מי שיש לו בן מ"מ פוטר את אשת אביו מן היבום וכו' בנו לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית ושם כתוב בהלכות אמרי רבואתא הני מילי שפחה דאחרים דומיא דנכרית דלית ליה קנין בגוה אבל שפחה דידיה לא דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ואיתמר משמיה דרב נטרונאי גאון הכי הא דתנן וכו' הני מילי שפחה דאחרים אבל בא על שפחה דידיה וילדה הימנו בת אע"ג דלא נקיטא גט חירות בתו היא ואם בא עליה חייב משום בתו ואם בא עליה בנו חייב עליה משום אחותו וחזינן לגאון אחר דמספקא ליה מילתא ומתוך דבריו נקיטינן לחומרא לגבי איסורא דהיכא דאית ליה איתתא ומית ולית ליה אלא האי דאיתיליד מן השפחה חולצת ולא מתיבמת ולענין ממונא נקיטינן לקולא ולא ירית ליה אבל איהו גופיה לא מזבני ליה יורשים ואי בעי למיסב בת ישראל מצרכין ליה גט שחרור ואי קדיש מצרכין ליה גיטא מיניה ואי בעא למיסב שפחה לא שבקינן ליה עד כאן בהלכות ורבינו ז"ל לא נסתפק לו זה ואדרבה חשב הדין בפשוט שאין לחלק בין שפחה לשפחה וכי היכי דבנכרית ליכא לאיפלוגי בין נכרית לנכרית כך בשפחה אין לחלק בין שפחה לשפחה שאל"כ היה להם בגמ' לברר ולזה כתב רבינו בפ"ט מהלכות עבדים ישראל שבא על שפחה כנענית אע"פ שהיא שפחתו הרי הולד כנעני לכל דבר וכן מוכר בניו ובנותיו וכו' ובריתא מבוארת היא במכילתא שכך שנינו שם רבי נתן אומר אין ת"ל האשה וילדה לו בנים אלא להביא את הרב שבא על שפחתו שילדיה עבדים כמוה תלמוד לומר האשה וילדיה מגיד שילדיה עבדים כמוה אין לי אלא שפחה שולדיה כמוה נכרית מנין וכו'. ועוד נ"ל טעם לדברי רבינו דהא על כרחין זה שבא על שפחתו אפילו תמצא לומר ששחררה מ"מ עשה בעילתו בעילת זנות דהא אכתי פנויה היא ואינה אשתו וא"כ בהכרח עשה בעילתו בזנות ונתבטלה אצלו החזקה שאמרו חכמים בגמרא

שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שהיא בביאת הפנויה אא"כ תאמר שזה שבא על שפחתו ודאי שחררה ובא עליה לשם קדושין וא"כ אף הבא עליה חייב משום אשת איש וזה אי אפשר והגע עצמך שבא עליה שלא בפני עדים היאך אפשר שתהיה ביאתו לשם קדושין והלא אין קדושין שלא בפני עדים כלום א"ו ביאת זנות היא זו וכיון שכן מנין לנו ששחררה ועוד תדע לך שלא אמרו חכמים אין אדם עושה בעילתו זנות אלא בזמן שיש שם צד קדושין או שכבר היתה מקודשת לו אבל פנוי הבא על הפנויה אפילו בפני עדים כיון שלא היה מדבר עמה על עסקי קדושין ולא אמר לעדים שהוא בא לשם קדושין ודאי אינה צריכה גט וכמה שכתב רבינו פרק י' מהל' גירושין וכבר הכריח הרשב"א ז"ל כדבריו בראיות ובפירוש אמרו במשנה ביבמות נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו אנוסת בנו ומפותת בנו ולא חלקו בין מפותה בסתם בפני אחד או בפני שנים וכמה דברים יש בגמרא מראין כן וכיון שכן בדין הוא לרבינו שיאמר שהולד אפילו משפחתו הוא כנעני לכל דבר דאי לא לא הוה משתמיט תנא או אמורא לאיפלוגי כיון דאיסור אשת אח תלוי בזה וכשהגיע רבינו לענין ירושה חלק בין אם היה הבועל תלמיד חכם או כשר לשאר בני אדם והטעם בזה משום דירושה בידו הוא להנחילו ולתת לו נכסיו במתנה אפילו יהיה עבד גמור וכיון שהוא בחזקת כשרות סמכינן חזקת כשרות של זה אהאי מגו ויירשנו ואמרינן העמד חזקת כשרות של זה כנגד חזקת שפחות של זו ונשאר דין מגו ואע"פ שביאתו זנות כמו שכתבתי מ"מ אין איסורה חמור כל כך והכשרים מדקדקים בין איסור חמור לקל אבל בשאר בני אדם ליכא אלא מגו והוה ליה כנגד חזקת שפחות ואין אומרין מגו במקום חזקה כי הך ואין מוציאין הממון מיד היורשים הודאים זהו דעתו ז"ל. שמא יקשה אדם על דברי רבינו שכתב שבנו משפחתו הרי הוא כנעני ממה דאיתא בגיטין פרק השולח (גיטין דף ל"ט:) עבד שנשא בת חורין בפני רבו יצא לחירות ולא עוד אלא שכופין את רבו וכותב גט שחרור והקשו מן הברייתא דתניא הכותב שטר אירוסין לשפחתו ר"מ אומר מקודשת וחכ"א אינה מקודשת פירוש וקי"ל כחכמים ותירצו כי אמרינן יצא לחירות בשרבו השיאו אשה פירוש דאי לאו דשחרריה לא היה משיאו אשה בת חורין בעבירה והקשו מי איכא מידי דלעבדיה לא מעבד ליה איסורא ואיהו עביד איסורא פירוש שנושא שפחתו ואכתי תהדר קושיין לדוכתא ותירצו ברייתא כגון דא"ל צאי בו והתקדשי בו פירוש זה יהיה לך שטר שחרור ושטר אירוסין איגלאי מילתא דלא שחררה קודם ובהא פליגי דר"מ סבור יש בלשון הזה לשון שחרור פירוש יש בלשון הרי את מקודשת לי דהוא בשטר האירוסין לשון שחרור דה"ק הוי ראויה להתקדש לי בו והתקדשי בו ורבנן סברי אין בלשון הזה לשון שחרור ע"כ בגמ' אלמא משמע דלא

עביד איסורא דע"כ לא פליגי רבנן אלא בדאיגלאי מילתא דקודם לכן לא שחררה כמו שנתבאר ויש לי לתרץ דהתם הוא בשטר אירוסין משמע ממעשיו שהוא רוצה אותה דרך אישות אבל בבא עליה שלא בקדושין אדרבה משמע ממעשיו שהוא רוצה בזנות וכמו שכתבתי למעלה. והר"א ז"ל כתב בהשגות שלא נחלקו הגאונים אלא כשבעל סתם אבל אם העיד עליו שאמו משוחררת לא דברו ולענין ירושה יירשנו ע"כ דבריו. ואני אומר לדעת רבינו שאע"פ שנתנה תורה היכר לאב לומר זה בני כמו שנתבאר למעלה ה"מ במי שאינו מן השפחה שאפי' הוא ממזר בנו לכל דבר אבל בנו מן השפחה שאינו בנו לשום דבר אלא בנה אין היכר לאב שאע"פ שהוא בנו אינו יורשו ולא נתנה תורה היכר לאב אלא לומר זה בני וכאן כבר אנו מחזיקין אותו בבנו אלא שמפני שהוא מן השפחה לא יירשנו אא"כ היה אדם כשר מן הטעם שהזכרתי כך נ"ל:

הלכה ז

כל היורשין וכו'. מפורש בהרבה מקומות ועיקר דין החזקה פרק עשרה יוחסין ומפורש בתוספתא שנים שהיו באין ממדינת הים אע"פ שמשאן ומתנן ומאכלן ומשקן כאחד מהן אין חבירו יורשו ואם היה נוהג עמו משום אחוה יורשו ע"כ:

הלכה ח

יעקב שמת וכו'. משנה פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ד) זה אחי אינו נאמן ויטול עמו בחלקו ואם מת יחזרו נכסים למקומן נפלו לו נכסים ממקום אחר יירשו אחיו עמו ושאלו בגמרא (דף קל"ה) אינך מאי קאמרי וכו' אי דאמרי לאו אחיו הוא אמאי יירשו אחיו עמו ותירצו דקאמרי אין אנו יודעין:

השביח השתות וכו'. בגמרא בעי רבא שבח ששבחו נכסים מאליהן מהו בשבח המגיע לכתפים לא תבעי לך דכנפלו לו נכסים ממקום אחר דמי כי תבעי לך בשבח שאינו מגיע לכתפים כמי שנפלו לו נכסים ממקום אחר דמי או לא תיקו כך היא גרסת ההלכות ויש גורסין בשבח שאינו מגיע לכתפים כגון דיקלא ואלים ארעא ומסקא שרטון וכו' ורבינו ורבו אבן מיגש גורסין כגרסת ההלכות ופירשו שבח המגיע לכתפים שהוא עומד להסתלק מן הקרקע ולהנטל על הכתפים ופסק רבינו בתיקו זה שהוא כאילו נפשטה הבעיא שאין האחים האחרים יורשין והטעם מפני שזה ודאי והאחרים ספק ויתבאר פ"ה שכל שני יורשים שהאחד ודאי והשני ספק אין לספק כלום ורש"י ז"ל גורס הגירסא האחרת ופירש שבח המגיע לכתפים שבח הבא מחמת הוצאת כתפיו וכתפי פועליו ושאין מגיע הוא שבח הבא מאליו ואף לגירסא האחרת יש שפירשו כן:

אמר שמעון אין לוי זה אחי וכו'. זה מבואר בסוגיא שכתבתי אי דקאמרי לאו אחינו הוא אמאי יירשו אחיו עמו:
וה"ה לכל היורשים וכו'. זה פשוט דמה לי אחים מה לי שאר יורשים:

פרק ה

הלכה א

זה הכלל ביורשין וכו'. כלל זה מתבאר מהדינין הבאין ונזכר בהל' ביבמות בהחולץ:
לפיכך מי שמת והניח בן וטומטום ואנדרוגינוס וכו'. דין הטומטום מתבאר במשנה ופ' מי שמת (בבא בתרא דף קמ"א:) כמו שהזכיר בסמוך ודין האנדרוגינוס הוא מפני שדעת רבינו הוא דאנדרוגינוס בריה בפני עצמה הוא וכן דעת ההלכות ביבמות פרק הערל ואף בסוגיא בפרק מי שמת מביא ברייתא דמשמע דטומטום ואנדרוגינוס שוין:

הלכה ב

כבר בארנו בהלכות אישות וכו'. פרק י"ט מהלכות אישות נתבארו דינין אלו בארוכה והם בפרק מי שמת:
לפיכך מי שמת והניח בנים וכו'. משנה שם הניח בנים ובנות וטומטום בזמן שהנכסים מרובין הזכרים דוחין אותו אצל הנקבות בזמן שהנכסים מועטים הנקבות דוחות אותו אצל הזכרים:

הלכה ג

מי שלא שהתה וכו'. משנה ביבמות פרק נושאין על האנוסה (יבמות דף ק') מי שלא שהתה שלשה חדשים אחר בעלה ונשאת וילדה [ואין ידוע] אם בן תשעה לראשון ואם בן שבעה לאחרון וכו' הוא אינו יורש אותם אבל הם יורשין אותו:

הלכה ד

יבמה שלא שהתה וכו'. ביבמות פרק החולץ (יבמות דף ל"ז:) ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי מיתנא וכו' הוה ליה ממון המוטל בספק וחולקין:
וכן דין זה הספק עם בני וכו'. שם ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי מיתנא ספק אומר אנא בר מיתנא אנא ונכסי דידי נינהו ובני יבם אמרי ליה את אחונא את ומנתא הוא דאית לך בהדין סובר רבנן למימר מתניתא היא דתנן הוא אינו יורש אותן פירוש וכל אחד משני האבות שזה ספק ממי הוא בן בניו הודאין יורשין אותו אבל לא הספק כלל והכא אפכא התם אמרו ליה אייתי ראיה ושקול הכא אמר להו אייתו ראיה ושקולו אמר להו רב משרשיא מי דמי התם אינהו ודאי ואיהו ספק פירוש שהאחרים יודעין מכח מי

באין לירש בודאי הכא אידי ואידי ספקא נינהו פירוש שאפי' הספק אינו טוען טענת ודאי ואינו יודע מכח מי הוא בא לירש ע"כ שם ורבינו ז"ל כתב חולקין בשוה הספק מחצה ובני הודאין מחצה דימה הרב דין זה לדין ספק ויבם הנזכר בסמוך ובחצי שהיה לו ליבם ליטול אין הספק הזה נוטל כלום ואלו הודאין במקום אביהם הן עומדין ואע"פ שהן טוענין לזה שהוא אחיהם כיון שהוא טוען דבר מיתנא הוא ומשום ספקא פלגינן ליה בנכסים אין לו בחצי האחר כלום זהו דעתו ז"ל אבל ר"ש ז"ל כתב ונראה בעיני דההוא מנתא דקא מודו ליה שקיל ואידך הוי ממון המוטל בספק וחולקין הוא נוטל החצי ובין כולם החצי עכ"ל. למד זה מדין ספק ובני יבם בנכסי סבא שכל אחד נוטל מה שמודים לו והשאר חולקין וכן נראה וכן כתב הרשב"א ז"ל:

מת היבם אחר שחלק וכו'. שם מחלוקת רבי אבא ורבי ירמיה ופסקו בהלכות בשם הגאונים כרבי אבא דאמר קם דינא וכמו שכתב רבינו והרשב"א ז"ל נסתפק אם דין זה דוקא אחר שחלק היבם עם הספק אבל קודם לכן יכול לומר להם ספק זה אם אחיכם אני תנו לי חלקי בנכסי יבם ואם לאו הניחו לי כל נכסי המת או נימא כיון שדין הספק והיבם לחלוק בנכסי המת אע"פ שלא חלקו הוא כמי שחלקו וכתב שבתוס' הכריעו דדוקא אחר שחלקו:

הלכה ה

ספק ויבם שבאו לחלוק וכו'. שם ופי' אם מת היבם אחר מכאן אין הספק הזה יורש בנכסיו כלום ואע"פ דאיכא מה נפשך דמצי אמר להו אם אחיכם אני תנו לי חלקי ואם לאו תנו לי חצי נכסי הזקן והטעם משום דכיון דמת הזקן קמו להו נכסיו בחזקת היבם וקם דינא וכמו שנתבאר בסמוך:

הניח היבם שני בנים ודאין וכו'. שם פירוש אם הניח אחד או שלשה או ארבעה ודאין הדין כן שמה שהוא מודה להן נוטלין ומה שהן מודים לו נוטל והשאר חולקים וזה פשוט:

מת הספק וכו'. שם סבא ויבם בנכסי ספק או סבא וספק בנכסי יבם חולקין ע"כ ורבינו הזכיר האחד מאלו וה"ה לאחר ופשוט הוא שהדין האחד נלמד מחבירו:

הלכה ו

מי שנפל הבית עליו ועל אשתו וכו'. משנה וגמ' פ' מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ח) ודברי רבינו כדברי ההלכות ורבו ז"ל וכן עיקר:

אבל אם נפל הבית עליו ועל אמו וכו'. מסקנא דגמרא שם וכר"ע ומבואר בהלכות ואמרו בגמרא הטעם הואיל והוחזקה נחלה לאותו השבט ונראה לי שהוא הדין לנפל הבית

עליו ועל בתו שהיתה נשואה ואין ידוע איזה מהן מת ראשון שנכסי האב בחזקת יורשי האב ואין הבעל יורש בהן כלום:

הלכה ז

נפל הבית עליו ועל בן בתו וכו'. ברייתא שם (דף קנ"ט:) אבל שנשבה ומת בן בתו במדינה ובן בתו שנשבה ומת אבי אמו במדינה יורשי האב ויורשי הבן יחלוקו פירוש נכסי האב ורבינו השוה דין נפל לדין נשבו ומתו זה בשבי וזה במדינה ואין ידוע אי זה מת ראשון ופשוט הוא שהם שוין אלא שיש לתמוה היאך פסק רבינו כברייתא זו אחר שפסק כדברי האומר בנפל הבית עליו ועל אמו שהנכסים בחזקת יורשי האם ומשמע דכ"ש הוא בנכסי אבי האם דנכסים בחזקת יורשי אבי האם והיאך יפה כח יורש זה בנכסי אבי אמו יותר מבנכסי אמו וכבר הקשה כן הרשב"א ז"ל בתשובה על דברי רבינו ולא מצא בזה תירוץ והוא ז"ל כתב דמשמע דהך ברייתא אתיא כמאן דאמר בנפל הבית עליו ועל אמו יחלוקו ואין הלכה כן ואע"פ שהביאו ממנה ראיה בגמרא לא הביאוה לענין דין זה אלא שאין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב ועם כל זה לא רצה לחלוק על דברי רבינו הלכה למעשה:

הלכה ח

נפל הבית עליו ועל אביו וכו'. משנה שם (דף קנ"ח) וקי"ל כבית הלל דאמרי נכסים בחזקת יורשין ומסקנא דגמרא דבכל היורשין כן אפילו בבן ואב שמתו ואין ידוע אי זה מהן מת תחלה אין בני הבן היורשין את הזקן פורעין את חובות אביהן:

הלכה ט

דין אלו שמתו וכו'. דברים פשוטים הם שכל הספקות שוות וכמ"ש רבינו:

פרק ו

הלכה א

אין אדם יכול להוריש וכו'. במשנה פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ו:) מוסכם מן התנאים שאם אמר על מי שאינו ראוי ליורשו יירשני לא אמר כלום כל שאמר לשון ירושה וכמו שיתבאר:

הלכה ב

לפיכך האומר איש פלוני וכו'. משנה כלשונה ופירוש כגון שלא אמר יותר אבל אם אמר בברור אבל אני נותן כל שאר נכסי לאחיו זכו אלו וכשאמר בלשון מתנה וכמו שיתבאר

בסמוך ופשוט אם אמר לא יירש עם אחיו ושאר אחיו יירשו הכל זכו ואין צ"ל אם אמר בלשון מתנה כמו שיתבאר כך כתב הרשב"א ז"ל:

איש פלוני יירשני וכו'. ג"ז במשנה ומסקנא דגמ' דדברי הכל הוא:

אבל (אם) היו לו יורשים רבים וכו'. שם מחלוקת ר' יוחנן בן ברוקה וחכמים ונפסקה שם הלכה כן והחלוק שכתב רבינו בבן בין הבנים בין כותב לו כל נכסיו לאומר הוא מהכרח השמועות וכדעת הרבה מן הגאונים ז"ל וכבר נתבאר פרק ששי מהלכות זכיה ומתנה ושם בארתיו:

הלכה ג

אמר איש פלוני וכו'. שם מבואר ריבה לאחד ומיעט לאחר והשוה להן את הבכור דבריו קיימין ואע"פ ששם שנינו אם אמר משום ירושה לא אמר כלום זהו מפני שהשוה להן את הבכור כמו שיתבאר למטה אבל אם לא היה שם בכור אפי' בלשון ירושה דבריו קיימין:

אבל אם אמר על הבכור וכו'. ג"ז מבואר שם דאפילו ר' יוחנן מודה בבכור משום שנאמר לא יוכל לבכר. ודע שכל מה שהזכיר רבינו קודם לזה שבן בין הבנים יירש הכל אם אמר יירש כל נכסיו או יירש החצי אם אמר יירש חצי כל נכסי זהו בשלא היה בכור באותן שהנחלה מעוברת מהן בין בכל בין במקצת אבל אם היה שם בכור אין דבריו קיימין אצל הבכור כיון שאמר בלשון ירושה אע"פ שלא הזכיר הבכור בפירוש כיון שמכלל דבריו נגרע זכות הבכור ואמרן בלשון ירושה הרי הוא בכלל לא יוכל לבכר וכן כתב מבואר הרב אבן מיגש ז"ל ועוד הוסיף הרב אבן מיגש ז"ל לומר שכל שיש שם בכור כשם שבטלה צוואתו אצל הבכור כך בטלה אצל הפשוטים ואין בדבריו כלום כיון שאמרן בלשון ירושה ובזה נחלקו עליו ז"ל קצת מן האחרונים ואמרו שאצל הפשוטים דבריו קיימין וכל אחד מהן מפסיד לפי חשבון מה שהורישו אביו והבכור נוטל כדינו ולשון רבינו במ"ש אינו מבואר אלא שלמטה הביא משנת המחלק נכסיו ריבה לאחד וכו'. ונראה שהוא סובר כדעת רבו ז"ל:

הלכה ד

ואם היה בריא וכו'. שם בעיא וכתבו בהלכות דלא איפשיטא ולא עבדינן בה עובדא ולזה כתב רבינו אינו יכול לפי שכל שיש ספק אין מוציאין מן היורשין בדין תורה שהן מוחזקין וכבר הזכיר רבינו דין זה פי"ב מהל' זכיה ומתנה ושם בארתי שאע"פ שהבריא כתב בשטר כיון שאמר לשון ירושה לא אמר כלום אף בפשוטין:

הלכה ה

בד"א בשאמר וכו'. ביאור דברי רבינו הוא כך בד"א ששכיב מרע לא אמר כלום במי שאינו ראוי ליורשו וכן לבכור ובריא לא אמר כלום אפי' בפשוטין כשאמר בלשון ירושה אבל בלשון מתנה דבריו קיימין ומ"מ חלוק יש בין שכיב מרע לבריא שהבריא צריך אחד מדרכי ההקנאות ושכיב מרע ככתובים דמו כמו שנתבאר בהלכות זכייה ומתנה: **לפיכך המחלק נכסיו וכו'**. משנה שם וכבר כתבתי למעלה ומה שאמרו אם אמר משום ירושה לא אמר כלום הוא מפני הבכור וכמו שכתבתי למעלה ונראה שרבינו סבור כרבו ז"ל שהוא מפרש דכיון שיש שם בכור לא אמר כלום אפי' בפשוטין. וכבר כתבתי למעלה שיש חולקין בזה ועוד יש להם שיטה אחרת במשנה זו ומ"מ אין ביניהם ז"ל לענין הדין מחלוקת אלא אצל הפשוטין כמו שכתבתי למעלה:

הלכה ו

כתב בין בתחלה בין באמצע וכו'. במשנה ומפורשת בגמ':

וכן אם היו שלש שדות לשלשה יורשין כו'. שם מבואר בגמרא במסקנא דכל תוך כדי דבור ופירושו כדי שאלת שלום תלמיד לרב אם הזכיר לשון מתנה באחד מועיל לכולן ורבינו הזכיר בהן דין לשון מתנה באמצע וכ"ש בלשון מתנה בתחלה כגון שאמר תנתן שדה פלונית לפלוני ויירש פלוני שדה פלונית כל תוך כדי דבור קנה כל אחד וכן מבואר בגמרא שם וה"ה לסוף:

אבל אם שהה כדי שיהא וכו'. שם בגמ' (דף קכ"ט) גבי שתי שדות ושני בני אדם אמר ר"ל (לעולם) לא קנה עד שיאמר פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתים להם במתנה וייירשום עד כאן ואוקימנא לה התם בהלכה וכגון לאחר כדי דבור ודעת רבינו דריש לקיש הזכיר דין מתנה באמצע וה"ה לכתחלה או בסוף וכן כתב רבו ז"ל והרשב"א ז"ל כתב זה לשונו ואין זה מחוור בעיני דא"כ מאי שנא דנקט לה מתנה באמצע ואמאי לא פריש כולהו בבי דמתניתין דהיינו בתחלה ובסוף אבל רש"י ז"ל פירש דבשתי שדות ושני בני אדם קאמר שלא קנו עד שתהא המתנה באמצע שאילו אמר פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתים להם במתנה אני אומר דפלוני הראשון אמר ליטול בירושה שהוא הלשון הראשון ולפלוני האחרון ליטול במתנה שהוא הלשון האחרון שבסדר הזכרתן סדר לשון הירושה והמתנה וכן אם אמר לפלוני ופלוני נתתי שדה פלוני ופלוני ויירשום לראשון נתן בלשון מתנה ולאחרון משום ירושה אבל עכשיו שאמר ירושה בתחלה ובסוף כשם שהירושה נאמר על שניהם כך לשון המתנה נאמר על שניהם עכ"ל. ואני אומר שאין קושייתו ז"ל על פירוש אבן מיגש ז"ל מחוורת כלל חדא שכבר

נשמר ממנה אבן מיגש ז"ל ואמר בפירושיו דמשום דלשון מתנה באמצע טפי מרווח מן האחרים נקטיה ורצה לבררו ונ"ל טעם אחר דרבותא טפי הוא בלשון מתנה באמצע שיועיל אע"ג דאיכא שתי לשונות ירושה וכ"ש בתחלה או בסוף דה"ל לשון מתנה חד ולשון ירושה חד ור"ל נקט האי וכ"ש לאינך ואע"ג דמתני' נקטה לכולהו אורחא דמילתא הוא כיון שכולן נאמרין במשנה בלשון קצר ואחר שנסתלקה הקושיא אני אומר שאין פירוש רש"י ז"ל מחוור דהיאך אפשר לומר בלשון מתנה בסוף שהוא אומר שנתתים להם במתנה דלא קאי אלא אאחרון והא שנתתים להם קאמר והיאך אפשר דלא לישתמע אכולהו וכן בלשון מתנה בתחלה קשה לי ג"כ אחר שהוא משוה אותן בלשונו היאך נחלק בהם ודברי רבינו ורבו עיקר כך נ"ל:

הלכה ח

ירושת הבעל אע"פ שהיא מדבריהם וכו'. דין זה בכתובות פ' הכותב (כתובות דף פ"ג:) ונתבאר בארוכה פרק כ"ג מהל' אישות וכבר כתבתי פ' ראשון מהלכות אלו שיש סוברין שירושת הבעל מן התורה:

הלכה ט

העכו"ם יורש את אביו וכו'. בקדושין פ"ק (דף י"ז:) מימרא וכתב רבינו ששאר ירושותיהן מניחין אותן למנהגן והוא מפני שלא מצינו שיהיה סדר נחלות אלא לישראל בלבד:

הלכה י

והגר אינו יורש וכו'. שם:

ויראה לי שהתנאי וכו'. זו סברת רבינו נכונה בטעמה:

ואין העכו"ם יורש. גם זה שם מבואר וכבר נתבאר בהלכות זכייה ומתנה פ"ט שהגר אף על פי שיש לו בן שלידתו בקדושה ואין הורתו בקדושה אינו יורשו:

הלכה יא

כל הנותן נכסיו וכו'. משנה ובגמרא פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ג:) ולא כרשב"ג:

ומדת חסידות היא וכו'. שם בגמרא:

הלכה יב

ישראל שהמיר וכו'. בקדושין פ"ק (דף י"ח) אמרו עכו"ם יורש את אביו מן התורה שנאמר כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר והקשו ודלמא ישראל מומר שאני ותירצו אלא מהכא כי לבני לוט וכו' אלמא דפשיטא להו שיש ירושה לישראל מומר.

ומ"ש רבינו ואם ראו ב"ד וכו'. דברים נכונים הם וידוע שהפקר ב"ד הפקר וכבר העיד הוא ז"ל שכן המנהג תמיד במערב:

הלכה יג
צוו חכמים וכו'. מימרא פ' קמא דשבת (דף י':):

פרק ז

הלכה א
אין היורשין נוחלין וכו'. משנה ביבמות פרק האשה שלום (יבמות דף קט"ז קי"ז) שאע"פ שהאשה אומרת מת בעלי ומתירין אותה לינשא אין האחין נכנסין לנחלה על פיה והוא הדין לשאר הדינין שהאשה נשאת וכן מתבאר בסוגיא בהמפקיד (ל"ח ל"ט) כמו שאזכיר בפרק זה:

הלכה ב
האשה שאמרה וכו'. זהו דין המשנה שהזכרתי:
אמרה מת וכו'. מימרא שם ביבמות:

הלכה ג
מי שטבע וכו'. דברים אלו אינן מבוארין בגמ' אבל הדעת נוטה להם והר"א ז"ל כתב בהשגות א"א ויש מי שאומר וכו'. נראה שמודה הוא שהיורשין נכנסין לנחלה בעדיות כאלו אבל אין האשה נוטלת כתובתה מפני מדרש כתובה ודברים נראין הן ואף רבינו מודה בזה שהאשה כל זמן שאינה נשאת אינה נוטלת כתובתה אבל נזונת מן הנכסים וזהו שלא הזכיר רבינו זה בהלכות אישות ולפי דבריהם ז"ל מצינו פעמים שהאשה נוטלת כתובתה ואין היורשין נכנסין לנחלה ופעמים שהיורשין נכנסין לנחלה ואין האשה נוטלת כתובתה והטעם מבואר בדברי רבינו במ"ש כאן ובספר נשים:

הלכה ד
שבוי שנשבה ושמעו וכו'. בהשגות א"א אני תמה על דבריו וכו'. נראה שהוא ז"ל סבור שדעת רבינו הוא שאלו היורשין ירדו לנחלה שלא על דעת למכור ולהחזיק בשלהם אלא להתעסק בהן כאריס וזה שהקשה עליו ממ"ש דלכתחלה בלא שמעו שמת מורידים ומה צורך היה לומר שאם ירדו אחר ששמעו שאין מוציאין ואני תמה עליו ז"ל אחר שהוא סובר כן בכוונת רבינו למה לא הקשה עליו מדבריו לדבריו שהרי בסמוך באר רבינו שמורידים קרוב בנכסי שבוי בקרקעות אפילו בלא שמעו בו שמת וא"כ מה צורך לומר בששמעו שמת שאין מוציאין ובודאי אין כוונת רבינו כמו שחשב הר"א ז"ל חוץ מכבודו והדין שכתב כאן הוא שהיורשין נכנסו על דעת לירד ולמכור ולא חלק בין קרקע למטלטלין וזהו שכתב וירדו יורשיו לנחלה וחלקו אותה ביניהן והוא דוקא בשמעו בו

שמת כמו שהזכיר ודין מורידין קרוב הוא אף בלא שמעו שמת ולהתעסק בהן כאריס וכוונתו זאת ברורה היא בדבריו ז"ל. ומ"מ יש לחקור מאין יצא לו זה שכתב כאן ואולי שהוא מפרש הברייתא שאמרה היורד לנכסי שבויין אין מוציאין אותן מידו ואלו הן נכסי שבויין הרי שנשבה אביו או אחיו או אחד מן המורישין ושמע בהן שמתו וכו' שהוא ביורד על דעת להחזיק ולנחול ולזה אמרו היורש ולא מורידין ולפירוש זה יש לדחוק הסוגיא והברייתא עצמה ועל כן נראה שהוא סבור דכיון דבשבוי מורידין קרוב לנכסיו בלא שמעו בו שמת להתעסק בהן כאריס כששמעו בו שמת מעלין הקרוב מדרגה אחת שאם ירד בתורת נחלה אין מוציאין מידו והיוצא לדעת כיון שבלא שמעו בו שמת אין מורידין קרוב אפילו באריס כששמעו בו שמת אין מעלים אותו כל כך שאם ירד בתורת נחלה שלא נוציא מידו אבל מעלין אותו שמורידין אותו לקרקעות כאריס וכמ"ש בסוף הפרק זהו דעתו ז"ל:

הלכה ה

שבוי וכו'. שם ב"מ (דף ל"ט) [אמר רב נחמן] אמר שמואל שבוי שנשבה מורידין קרוב לנכסיו יצא לדעת אין מורידין קרוב לנכסיו ורב נחמן [דידיה] אמר בורח הרי הוא כשבוי והעלו בגמ' בבורח מחמת סכנת נפשות ולמעלה מזה אמרו שמין להן כאריס עוד שם שבוי שנשבה והניח קמה לקצור ענבים לבצור [תמרים לגדור] זיתים למסוק ב"ד יורדים לנכסיו ומעמידין אפוטרופוס וקוצר ובוצר [וגודר ומוסק] ואחר כך מורידין קרוב לנכסיו וממימרא זו יש ללמוד שאין מורידין קרוב למטלטלין והקשו בגמ' ולוקים אפוטרופא לעולם ותירצו אפוטרופא לדיקנני לא מוקמינן ונתבארו דברי רבינו אלא שהר"א ז"ל חולק על מ"ש רבינו שכשיבאו השבוי והבורח שמין לאלו הקרובים שהורידו בית דין מה שעשו ומה שאכלו וכתב בהשגות א"א איני אומר כן וכו'. וכבר הסכים הרמב"ן ז"ל לדעת רבינו ועיקר:

ולמה לא יעמידו וכו'. זו היא הקושיא שהקשו בגמרא ולוקי אפוטרופא וכו' וכבר הזכרתיה בסמוך והרשב"א ז"ל כתב מסתברא לי שכשאמרו מורידין קרוב דוקא כשאין אחר רוצה לפקח בהן בתורת אפוטרופסות אבל אילו רצה אחר לפקח בנכסים בתורת אפוטרופסות מעמידין ביד האפוטרופא ואין מורידין בהן את הקרוב ומיהו דוקא בשלא שמעו בו שמת אבל שמעו בו שמת שומעין לו ליורש ואפילו יש מי שרוצה להיות אפוטרופוס ומורידין קרוב לתלוש ולאכול אבל לא לירד ולמכור ודוקא קרקע אבל מטלטלין בכל גונא אין מעמידין אותן ביד קרוב ע"כ דבריו בקוצר וכבר כתבתי למעלה שרבינו מחלק חלוק אחר בין שמעו שמת ללא שמעו:

הלכה ו

נשבה השבוי וכו'. מימרא הזכרתיה למעלה:

והוא הדין בחצרות וכו'. זה אינו מבואר שם אבל ממה שאמרו שם שמין להן כאריס תקינו להן רבנן כי היכי דלא ליפסדינהו משמע שאין זה אלא בשדות וכרמים ודברים העשויין לאריסות וההפסד מצוי בהן אבל החצרות והבתים שאינן נתנין באריסות ואין ההפסד מצוי בהן אין מורידין להן קרוב זהו דעת רבינו ודברים נכונים הם:

הלכה ח

מי שיצא וכו'. שם יצא לדעת אין מורידין קרוב לנכסיו וכבר הזכרתיה למעלה עוד מבואר שם (דף ל"ח) היורד לנכסי רטושין מוציאין אותן מידו ופירוש רטושין שהלכו להם מדעת כנזכר שם:

הלכה י

שמעו בו שמת הרי וכו'. דעת רבינו הוא שדין שמעו בו שמת ביוצא לדעת הוא כדין לא שמעו שמת בשבוי ואין לזה ראיה וכבר חלקו עליו בזה הרמב"ן ז"ל והרשב"א אבל כתבו שאם באו קרובים להוריד בהן רחוק ע"פ ב"ד בתורת אריסות כדי שלא יפסדו הנכסים שומעין להם שחוששין לשמועה זו לעשות מעשה כזה להוריד בהן אחר אבל הקרובים לא ירדו אלו דבריהם ז"ל:

פרק ח

הלכה א

כשמורידין קרוב לנכסי השבוי וכו'. מימרא שם (דף ל"ט):

ואין מורידין קרוב וכו'. שם ולא קרוב לנכסי קטן ולא קרוב מחמת קרוב לנכסי וכו'. וכל מה שהזכיר רבינו מבואר שם ופירוש דין זה בקרקעות הוא אבל מטלטלין כבר נתבאר שאפילו לנכסי שבוי גדול אין מורידין קרוב. ודע שיש קצת מפרשים שפירשו זה בין לנכסי קטן שנשבה בין שלא נשבה וכגון שאין הקטן נזון ומתפרנס ביחד עם קרוב זה אבל אם היה נזון עם קרוביו ולא חלקו אין צורך להעמיד אפוטרופוס לקטן אלא יעמדו הנכסים בשתוף וישביחו ויוציאו מן האמצע ואף דעת רבינו כן על הדרך שיתבאר פרק עשירי:

הלכה ב

לעולם אין מורידין קרוב וכו'. שם מבואר בגמ':

מעשה באשה אחת שהיו לה שלש בנות וכו' עד סוף הפרק. מבואר בגמ' שם ופסק רבינו כרבא דאמר הכין וכן פסקו בהלכות:

פרק ט

הלכה א

האחין שעדיין לא חלקו וכו'. זה מבואר פ' מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ג:) במשנה ובגמרא ובירושלמי סתם אחין שותפין עד שלשה דורות. **ומ"ש רבינו וכן בשאר היורשים** פשוט הוא ולא הזכירו בגמרא אחין אלא שדברו בהווה:

הלכה ב

היו היורשין גדולים וקטנים וכו'. שם משנה הניח בנים גדולים וקטנים השביחו גדולים את הנכסים השביחו לאמצע ואם אמרו (גדולים) ראו מה שהניח לנו אבא הרי אנו עושין ואוכלין השביחו לעצמן ובגמרא לא שנו אלא ששבחו נכסים מחמת נכסים אבל שבחו נכסים מחמת עצמן השביחו לעצמן. והקשו והאמר ר' חנינא אפי' לא הניח להן אביהן אלא אודיני השכר לאמצע והא אודיני דמחמת עצמו הוא ותירצו שאני אודיני דלנטירותא הוא דעבידא ואפילו קטנים נמי מצו מנטרי ליה ע"כ הגרסא בכל הספרים ובהלכות ובפי' הרב אבן מיגש ז"ל ולא ראיתי אחד מן המפרשים שיהיה לו גירסא אחרת. וזהו ביאור גירסא זו השביחו לאמצע ואפי' שכר טרחן אין נותנין להן דאחין מסתמא מחלי להדדי. כך הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ובזה מודה רבינו. ואם אמרו גדולים ראו פירוש אפילו שלא בב"ד ובפני עדים ואע"פ שיש מי שפירש בפני ב"ד כך הוא עיקר דלא צריך ב"ד ואף כן נראה מדעת רבינו. השביחו לעצמן יש מי שפירש שאפי' מה שהשביחו בחלק הקטנים הוא שלהן הכל כיון שאין הקטנים יכולין להשביח ויש מי שפירש שמה שהשביחו בחלקן הוא לעצמן ובחלק הקטנים שמין להן כאריסי העיר אם למחצה אם לשליש ולרביע וזה דעת הרמב"ן ז"ל והראשון נראה מלשון רבינו ע"כ פירוש המשנה ובגמ' לא שנו פירוש דהשביחו לאמצע אלא ששבחו נכסים מחמת נכסים פירוש כגון ששכרו פועלים מממון תפיסת הבית והגדולים לא עשו אלא שטרחו להכניס פועלים ולהוציא פועלים ולקנות ולסחור ולישב בחנות וכיוצא בזה. אבל שבחו נכסים מחמת עצמן פירוש שהוציאו הוצאות הגדולים משלהם. וכן אם טרחו בגופן לחפור ולבנות וכיוצא באלו המלאכות שאין אדם טורח ומוחל לאחרים השביחו לעצמן ויש פירוש אחר וזה נכון והוא דעת אבן מיגש ז"ל. והקשו מאודיני ופירש אבן מיגש ז"ל שהוא כסא גדול וגבוה ויושבין עליו שומרי הגנות והפרדסין ורואין בכל הגן ואלו

שהניח להן אביהם אודיני זה והשכירו עצמן לישב עליו ולשמור וקתני השכר לאמצע אע"פ שהשכר בא מחמת עמלן ותירצו שאני אודיני דאפילו קטנים מצו מנטרי ולא אמרו השבח לעצמן אלא במלאכות שאין הקטנים יכולין לעשות ע"כ. ולפי מה שנמצא בספרי רבינו גירסתו מוחלפת משלנו והוא גורס לפי הנראה בתירוץ קושית אודיני אלא אי איתמר הכי איתמר לא שנו אלא ששבחו נכסים מחמת נכסים אבל שבחו נכסים מחמת עצמן השביחו לאמצע ופירוש מחמת נכסים מחמת הוצאה מנכסים אחרים ומחמת עצמן פירוש מחמת עצמן של אותם נכסים וזה מורה לשון רבינו ז"ל ועל כן כתוב בהשגות א"א אין זו הגירסא שלנו ולא של הרב וזה שבוש הוא ע"כ ואילו היו קצת הספרים מסכימין לגירסת רבינו יכול הייתי להעמידה:

הלכה ג

וכן אם היתה אשתו של מת היא וכו'. גם זה מבואר שם שדינה כדין שאר היורשין וכבר כתבתי חלוף הגירסאות בדין היורשין והאשה כמותן:

הלכה ד

מי שירש את אביו וכו'. מעשה דמרי בר איסק בפרק המפקיד (בבא מציעא דף ל"ט:) ודברי רבינו בזה כדברי ההלכות ממש **וממ"ש ואם היו גדולים הואיל ולא ידע שיש לו אחין שמין לו כאריס**, נראה שאם ידע אין שמין לו כאריס אלא השביח לאמצע והטעם שכל שלא אמר ראו מה שהניח לנו אבא הרי דין גדולים וגדולים כל שלא חלקו כדין גדולים וקטנים אבל כל שלא ידע שמין לו כאריס דשמא אם היה יודע היה מחזיק בחלקו בלבד ובשאר היה יורד כאריס דהא קי"ל דמורידין קרוב לנכסי שבוי גדול וזה האח כשבוי הוא שאחר שהיה במדינה אחרת מת אביו ולא הניח זה נכסיו לדעת וכן הוא דעת ההלכות ועל זה כתוב בהשגות א"א ואם ידע מה בכך וכו'. ואין זו קושיא שכל שלא חלקו וזה משביח בנכסים מן הסתם משביח הוא לאמצע ואין זה דומה למה שאמרו שותף כיורד ברשות דמי דהתם הוא בשנשתתפו מדעת אבל כאן שאין האח כאן וזה יודע שיש לו אח ומשביח בסתם השביח לאמצע וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

הלכה ה

אחד מן האחין שלקח מעות וכו'. בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ד) רב ספרא שבק אבוה זוזי שקלינהו עבד בהו עסקא אתו אחוה תבעוה בדינא קמיה דרבא אמר ליה רבא רב ספרא גברא רבא הוא לא שביק גרסיה וטרח לאחריני ע"כ. ויש מי שפירש דרב ספרא לא נטל אלא ריוח חלקו ובשל אחיו נטל כמתעסק אחד אבל לא שיהיה הכל שלו וזה דעת הרמב"ן ז"ל ויש מפרשים שהכל היה שלו וכ"נ דעת רבינו:

הלכה ו

אחד מן האחין שמנהו המלך וכו'. משנה ובריייתא שם (דף קמ"ד:) ובירושלמי מפורש דה"ה להפסד שאם נטל ממנו המלך מחמת ממון האחים ועשרם ההפסד לכולם ואם מחמת ממון עצמו שכבר היה עשיר ההפסד לעצמו וזה לשון הירושלמי (דף י"ז) ר"נ וכו' נתפס לבולי [אתא עובדא קומי ר' אמי] אמר אין [אית] בנכסוי דנחמן שנתפס לבולי ינתן לו משל נכסיו ואם לאו ינתן לו משל אמצע ע"כ:

הלכה ז

אחד מן האחין וכו'. פ' חזקת (בבא בתרא דף נ"ב) מפורש שם כדעת רב והברייתא ופסק הלכה כן בהלכות:

וכן אלמנה שהיתה נושאת וכו'. שם (דף נ"ב:) ברייתא ופירוש כשהזכיר רבינו ממכר עבדים הוא הדין לממכר קרקעות ולשון הגמ' והיו אונות ושטרות יוצאות על שמה:

הלכה ח

במה דברים אמורים באחים ובאלמנה וכו'. מימרא שם וכתב הרשב"א שמדברי רבינו חננאל ז"ל נראה שמה שאמרו שמא מעיסתו קמץ ובלבד אם ראו בית דין שהיה יכול לקמץ מעיסתו באותו סך עכ"ל ואין נראה כן מדברי שאר המפרשים ז"ל אלא יש לומר שמן המועט שקמץ אסף הרבה ולמה לא וכמה פעמים נראה כן:

וכן אם מת וכו'. שם ופסק הלכה כן בהלכות וכן פסק רבינו חננאל ז"ל וכן הסכים הרשב"א ז"ל:

הלכה ט

אחד מן האחין ששטר חוב יוצא וכו'. פ' גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ג) נחלקו אביי ורבא באותיות אם צריך להביא ראיה על המסירה דרבא אמר אינו צריך ואייתי ראיה מדתניא אחד מן האחין שהיה יוצא שטר חוב מתחת ידו עליו להביא ראיה אחין הוא דשמטי מהדדי אבל אחריני לא וכתב הרב אבן מיגש ז"ל דאע"ג דלא קיי"ל כמאן דאמר אותיות נקנות במסירה אלא דוקא בכתיבה ומסירה מ"מ קיי"ל כרבא דאין צריך להביא ראיה אלא באחין בדוקא אבל באחר נאמן לומר שטר קנייה היה לי ואבד והן הן דברי תלמידו רבינו וכבר כתב רבינו פ"ו מהלכות מכירה דבר זה זה לשונו ואינו צריך עדים לענין קנייתו אבל צריך עדים לענין תביעה שהרי הנתבע אומר לו מי יאמר שבעל דברים שלי כתב ומסר לך עכ"ל בכאן מבואר שמה שהוא סובר שגובה ואינו צריך להביא ראיה הוא כשהלוה רוצה לפרעו אבל אם הלוה טוען לאו בעל דברים דידי את טענתו טענה וכן הודה לו שם הר"א ז"ל בהשגות לפי הנראה וגם בפירושיו נראה שהוא סבור כדעת הרב

אבן מיגש ז"ל אבל כאן חזר בו והסכים לדעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל דכיון דקי"ל צריך כתיבה ומסירה כל שלא הביא ראיה אינו כלום ובריייתא דקתני אחין בדוקא אתיא כמאן דאמר אותיות נקנות בכתיבה אבל לדידן לא שנא אחים ולא שנא אחרים כולן צריכין להביא ראיה וכבר כתבתי בדין זה פ"ו מהלכות מכירה ופט"ז מהלכות מלוה ולוה:

הלכה יא

אחד מן האחין וכו'. ברייתא וגמרא פרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ד:):

הלכה יב

מי שמת והניח בנים וכו'. משנה (דף קל"ט) פרק יש נוחלין ופירש ז"ל מתפרנסים צרכי כסות ומלבוש והגדולים צריכין יותר ניזונין מזונות והקטנים צריכים יותר שאוכלין פעמים מרובות ביום וכתב הרשב"א ז"ל ודוקא בשמיחו אבל בסתם נזונין ומתפרנסין אלו עם אלו דסתמן שותפין נינהו ומוחלין זה את זה והביא ראיה מן התוספתא:
נשאו גדולים לאחר מיתת אביהם. משנה שם וביאר בגמרא:

הלכה יג

השיא האב את בנו וכו'. ברייתא מפורשת פרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ד:) נשתלחה לאביו שושבינות כשהיא חוזרת חוזרת מן האמצע והכריח אבן מיגש ז"ל שהוא בשהשיא האב אחד מבניו.
ומ"ש רבינו אבל הוציא הבן במשתה משלו וכו'. דבר פשוט הוא דכל שהוצאת ימי המשתה משל בן ותועלת השושבינות שנשתלחה לו היה לבן כשהיא חזורת ודאי משלו חוזרת וכן כתבו אבן מיגש ז"ל והרשב"א ז"ל:

הלכה יד

האב ששלח שושבינות וכו'. שם משנה ובריייתא שלח לו אביו שושבינות כשהיא חוזרת חוזרת לו שלח אביו שושבינות סתם כשהיא חוזרת חוזרת לאמצע. ופירוש שלח לו אביו בשמו. וכתב רבינו ואין זה שנשתלחה לו חייב להחזירה וכו'. כך כתב רבו ז"ל והאריך בטעם זה. אבל מה
שכתב לפיכך אם שמח עם מקצתן וכו' והרי הוא לאמצע. אין נראה כן מלשון רבו ז"ל אלא ה"ז ששמח עמו נוטל כל חלק זה שכך כתב אבל אם שמח עם אחד מהן ולא שמח עם כולן אינו חייב לשלם השושבינות כולה אלא משלשים אותה ומי ששמח עמו נוטל חלקו ומי שלא שמח עדיין עמו אינו נותן כלום עד שישמח עמו עכ"ל. ואף בהשגות כתוב. א"א לא ידעתי מהו ולמה לאמצע והלא אינו מחזיר לו אלא חלקו וכשישאו האחרים נשים יחזיר להם חלקם ע"כ. ואני אומר כן הדין עם רבינו דשמא לא ישאו

האחרים נשים או אם ישאו לא ישאו אותן כדרך שנשא הלה שנשתלחו לו ויכול זה לומר איני רוצה לעשות עמכם אלא כדרך שעשיתם עמי כמבואר פ"ז מהלכות זכיה ומתנה ונמצא שמשושבינות זו שמא לא יחזיר להם אלא זה החלק ונמצאו האחין מפסידין חלקם מזה ואין אומרין להם להניח את הודאי על סמך הספק. ועוד דפשטא דברייתא הכין משמע דקתני חוזרת לאמצע ואפשר שדעת אבן מיגש והר"א ז"ל הוא שדעת האב כך היה שכל אחד יגבה חלקו לכשישא אשה. ודברי רבינו נראין. וענין השושבינות מהו נתבאר בארוכה פרק ז' מהלכות זכיה ומתנה:

הלכה טו

גדול האחין שהיה לובש וכו'. מימרא פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ט) אמר רבינא האי גדול אחי דלבש ואיכסי מביתא מאי דעביד עבד וכו'. (ניחא להו כי היכי דלשתמעו מילי) עד כאן. ומ"מ אם מיחו בידו הרשות בידן וכן כתב הרשב"א ז"ל פ"ק דב"ק:

פרק י

הלכה א

שני אחין שחלקו ובא להן אח וכו'. פ' בית כור (בבא בתרא דף ק"ו:) נפסקה הלכה כן בגמ'.

ומ"ש רבינו אפי' נטל זה קרקע וזה כספים. רצה לומר שהבעל חוב נטל הקרקע וחוזר בעל הקרקע ונוטל המחצית מן הכספים והוא מבואר בפ' קמא דבבא קמא כלישנא קמא ופסקו בהלכות כן ודלא כמאן דאמר דמצי אמר ליה בעל כספים להכי שקלי כספים דאי מיגנבי לא משתלמנא מינך ולהכי שקלת ארעא דאי מיטרפת לא מישתלמת מינאי אלא חוזרין לחלוק בשוה. וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל שאם נטלו שניהם קרקע ויש ביד כל אחד בינונית בעל חוב הבא לגבות מהם רצה מזה גובה רצה מזה גובה ואין מכריחין אותו לגבות מכל אחד מן האחין וכן עיקר:

הלכה ב

מי שצוה בשעת מיתתו וכו'. בכתובות פ' שני דייני גזילות (דף ק"ט:) ההוא דאמר להו דיקלא לברת אזיל יתמי פלוג ולא יהבו לה דיקלא. ואסיקו מאי תקנתייהו ליהבו לה דיקלא ולהדרו ליפלגו מרישא:

הלכה ג

האחין שחלקו וכו'. מימרא פרק קמא דבבא קמא (דף י"א) ופי' הטעם מפני שהאחין כל זמן שהן נזונין ומתפרנסין מתפיסת הבית בסתם מוחלין הם אלו לאלו אע"פ שיש לזה

הרבה בנים יותר מן האחר ושנינו בתוספתא האחין שהניח להן אביהן נכסים ולאחד מהן יש לו בנים ועמדו בניו של זה והשביחו את הנכסים והביאום לידי הרבוי לא יאמר תנו לי מה שהשביחו בני וכן הם לא יאמרו תנו לנו מה שאכלו בניך אלא מה שאכלו אכלו מן האמצע ומה שהשביחו השביחו לאמצע עד כאן. וכתבה הרשב"א ז"ל פ' מי שמת:

בד"א בבגדי חול וכו'. ירושלמי נזכר בהל' פ"ק דב"ק:

הלכה ד

מי שהניח יתומים מקצתן גדולים וכו'. פרק האיש מקדש (קידושין דף מ"ב) א"ר נחמן אמר שמואל יתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם ב"ד מעמידין להם אפוטרופוס ובוררין להם חלק יפה ואם הגדילו יכולין למחות ורב נחמן דידיה אמר הגדילו אינן יכולין למחות א"כ מה כח בית דין יפה. ואסיקו דרב נחמן לא אמר אינן יכולין למחות אלא בשלא טעו בשומא אבל טעו בשומא אפי' ר"נ מודה דיכולין למחות. וממ"ש **רבינו שהרי ע"פ ב"ד חלקו להן** וכן

מ"ש ואם טעו ב"ד בשומא ופחתו שתות אין יכולין למחות. נ"ל שהוא ז"ל סבור כדברי רבינו יעקב ז"ל שאמר שאין לאפוטרופוסין לחלוק אלא בשומת ב"ד ושלא כדברי מי שאמר שאפי' בלא שומת ב"ד יכולין לחלוק. וזה נראה לי מוכרח בדעת רבינו גם כן ממה שכתב כאן ופחתו שתות דמשמע הא פחות אינן יכולין למחות וה"ז כשום הדיינין שטעותן שתות ובפ' י"ג מהלכות מכירה כתב רבינו ויראה לי שכן הדין באפוטרופוס שטעה בכל שהוא בין במטלטלין בין בקרקעות חוזר ואינו דומה לבית דין מפני שהוא יחיד עכ"ל. אלמא שהוא סובר שחלוקת האפוטרופוס היא בשומת בית דין בדוקא כיון שהצריך לטעותן שתות. עוד כתב רבינו יעקב ז"ל. שאין לחלוק אלא בגורל ויש חולקין.

ומה שכתב רבינו מקצתן גדולים ומקצתן קטנים הוא מפני שאם היו כולם קטנים למה יחלוקו יעמדו הנכסים ביד אפוטרופוס שהרי אף לאחר חלוקה ג"כ יבאו הנכסים ביד האפוטרופוס וכן אם היו גדולים כולן אינן צריכין לאפוטרופוס ולפיכך העמידה במקצתן גדולים ומקצתן קטנים וכתב ורצו לחלוק לפי שאם לא רצו אלא שיהיה בשתוף בין הגדולים והקטנים אין ב"ד נזקקין להם:

הלכה ה

מי שמת והניח יורשין וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות שאם מנה אבי יתומים אפוטרופוס אין לאחר מעשיו כלום ואם לאו חייבין למנותו. עיקר דבר זה בגיטין פ' הניזקין (גיטין דף נ"ב) וכתב בהשגות אמר אברהם והוא שחלק להן בחייו וכו'. ואני אומר שאף דעת רבינו כן שאם הגדולים רוצין לעמוד בשיתוף עם הקטנים והם אנשים

שמשביחין הנכסים יעמדו כן וזהו שכתב למעלה בסמוך רצו לחלוק וכמו שכתבתי. וכן נראה ממה שנתבאר פרק תשיעי אבל אם אינן משביחין הנכסים טוב להם לקטנים שיחלוקו ולא יתפרנסו כולן מן האמצע וכמו שיתבאר פ"ט בבבא המתחלת מי שמת והניח בנים גדולים וקטנים וכן עיקר:

הלכה ו

צוה המורישן וכו'. זהו שאמרו (כתובות דף ע') הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין בשאין להם אפוטרופוס אלמא שאין ב"ד מעמידין להם אפוטרופוס בכל גוונא. ועוד נתבאר פ' מציאת האשה בכתובות כן שאם הניח הנכסים ביד קטנה עושה היא מהן רצונה ואע"פ שאין משם ראיה גמורה מ"מ כן הדבר מתבאר בסוגיות דמצוה לקיים דברי המת והרשות בידו להניח נכסיו ביד קטנים וקל וחומר הוא ממה שאמרו בברייתא בגיטין פרק הנזקין שהרשות בידו למנות אפוטרופוסים נשים או קטנים או עבדים. וכל שכן שיכול להניחן ביד בניו הקטנים:

וכן אם מנה המוריש אפוטרופוס וכו'. ברייתא פרק הנזקין (גיטין דף נ"ב) הזכרתיה בסמוך:

אבל אין ב"ד וכו'. בברייתא הנזכרת. ודין עם הארץ בפסחים פ' אלו עוברין (פסחים דף מ"ט:) ומשמע התם בהלכות שלא אמרו אלא בעם הארץ שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ זהו דעת רבינו ויש חולקין ואע"ג דאיתיה בדרך ארץ ובמצות אין בור ירא חטא ומורה התירא לנפשיה דאגר טירחיה קא שקיל וזה דעת רש"י ז"ל:

אלא בודקין וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות ואמרו פ' שני דייני גזלות (דף ק"ט:) אמר אביי האי מאן דמוקי אפוטרופא ליתמי לוקי כי האי דידע להפוכי בזכותא דיתמי והחלוק שחלק רבינו בקרוב בין קרקעות למטלטלין מבואר בהלכות פ' המפקיד והטעם שלא אמרו אין מורידין קרוב לנכסי קטן שהוא אפי' בשלא נשבה וכמו שכתבתי פ"ח אלא בקרקעות. אבל במטלטלין ולא נשבה מורידין בין קרוב בין רחוק:

הלכה ז

ב"ד שהעמידו אפוטרופוס וכו'. בגיטין פרק הניזקין (גיטין דף נ"ב:) עמרם צבעא אפוטרופוס דיתמי הוה אתו קרובים קמיה דר"נ אמרי ליה קא לביש ומיכסי מדיתמי אמר להו כי היכי דלשתמען מילי קא אכיל ושתי מדידהו ולא אמיד אימור מציאה אשכח והא קא מפסיד אמר להו אייתו לי סהדי דמפסיד ואסלקיניה דאמר הונא חברין משמיה דרב אפטרופא דמפסיד מסלקין ליה דאיתמר אפטרופא דמפסיד רב הונא אמר רב מסלקינן ליה דבי רבי שילא אמרי לא מסלקינן ליה. והלכתא מסלקינן ליה עד כאן

בגמרא. וסובר רבינו שמחלוקת של רב הונא ודבי רבי שילא אינו אלא באפוטרופוס שמנהו אבי יתומים שאם בשמנוהו ב"ד היכי לימרו דבי רבי שילא דלא מסלקינן ליה והלא אין לב"ד לברור אלא אדם נאמן ויודע לשמור הנכסים וכמו שנתבאר ואם טעו בזה ומנוהו למה לא יסלקוהו ונמצאת תקלה באה ליתומים על ידי ב"ד אלא ודאי לא נחלקו אלא בשמנהו אבי היתומים ואף מעשה זה ג"כ דאמר רב נחמן אימור מציאה אשכח אינו אלא בשמנהו אבי היתומים שאין ב"ד מסלקין אותו אלא בראיה ברורה שמפסיד ודלא כדבי רבי שילא שאמרו אף שאם מפסיד אין מסלקין אותו אבל בשמנוהו ב"ד אין תולין במציאה שאינה מצויה אלא כיון שאוכל ושותה יותר ממה שהיה רגיל וממה שהוא אמוד מסלקין אותו זהו דעת רבינו וכן הסכים הרמב"ן ז"ל. וכתב שדברים נכונים הן וכן עיקר:

והסכימו הגאונים וכו'. מבואר שם בהלכות בשם הגאונים דאע"ג דאפוטרופוס שמנהו אבי יתומים אינו נשבע כמו שיתבאר פרק אחד עשר האי כיון דמפסיד משביעין אותו:

והוא הדין וכו'. פירוש כיון שנשתנה לגריעות וריעותא אחר מיתת האב מסלקין אותו ואומרים שאילו היה כן בחיי האב לא היה ממנהו אפוטרופוס על בניו והרי זה כאפוטרופוס דמפסיד דמסלקין אותו כמו שיתבאר בסמוך אבל ודאי אם היה כך בחיי האב ומנהו אין ב"ד מסלקין אותו שהרי רצה בכך:

הלכה ח

קטן שהגדיל וכו'. מבואר בהמפקיד (דף ל"ט) אפטרופא לדקנני לא מוקמינן ועוד מתבאר במקומות אחרים:

והשוטה והחרש וכו'. דין השוטה מבואר בכתובות פרק נערה שנתפתתה שבית דין יורדין לנכסיו והוא הדין ודאי אם רצו להעמיד אפטרופוס ודין החרש מתבאר ביבמות פרק חרש:

פרק יא

הלכה א

מעות של יתומים וכו'. פרק איזהו נשך (בבא מציעא דף ע') מבואר בגמ' ובהלכות:

וכן אם אין לו קרקע וכו'. שם:

ולמה לא יקחו וכו'. שם אבל דבר המסויים לא דילמא פקדון נינהו ואתי מריה ויהיב סימניה ושקיל ליה וכתב רבינו ויטלהו אחר מותו אם ידע הדיין שאין זה אמיד ר"ל שאפילו אין שם עדי פקדון כיון שהוא נותן סימן וזה הנפקד אינו אמיד הלה נוטל את

שלו ומ"מ עוד צריך דבר אחד שלא יהיה התובע רגיל בבית הנתבע וכל זה כפי מ"ש פ"ו מהל' שאלה ופקדון ופ' כ"ד מהל' סנהדרין וכבר כתבתי בהלכות שאלה שיש מצריכין עדי פקדון וכל שיש עדי פקדון וסימנין מובהקין וצורך הסימנין כגון שאין העדים מכירין אותו בבירור אפילו היה אמיד מחזירין אותן לזה וכמו שנתבאר שם:

וכמה יפסקו וכו'. זה פשוט:

לא מצאו וכו'. ג"ז מבואר ונלמד משם:

הלכה ב

כל המטלטלין וכו'. מימרא בכתובות פרק אלמנה נזונית (דף ק') ובהלכות:

הלכה ג

מי שהיה בידו וכו'. שם רבינא הוה בידיה שברא דרבינא זוטי יתמא בר אחתיה הוה ליה לדידיה נמי חמרא הוה קא מסיק ליה לשיכרא אתא לקמיה דרב אשי א"ל מהו למשקליה בהדן לשקליה דילמא מיתניס נישבקיה דילמא מתקיף א"ל זיל לא עדיף מדידך ע"כ ופירוש לא התירו להוליכו במקום שיש ספק שמא יארע לו אונס אלא בדבר שיש לחוש שאם יניח אותו כאן שמא יפסד קודם שימכר אבל בדבר שאין ספק כאן אסור הוא לאפוטרופוס להביאו לבית הספק ואפי' כדי להרויח שהרי לא התירו להוליך מטלטלין של יתומים לשוק אלא אם כן הוא קרוב למדינה כמו שיתבאר בסמוך וזה מבואר ומכאן שאין שולחין מטלטלים או סחורה של יתומים בדרך ים ולא בדרך שיש בה ספק אונס אלא שכר וכיוצא בו:

הלכה ד

כשמעמידין בית דין וכו'. זה פשוט ומתבאר פרק הנזקין (גיטין דף נ"ב) ובהרבה מקומות:

הלכה ה

כשיגדלו היתומים וכו'. פרק הנזקין וצריך לחשב עמהן באחרונה דברי רבי רשב"ג אומר אינו צריך ובהלכות חזינן לגאון דקא פסק כרשב"ג וכן דעת רבינו וכתב הרשב"א ז"ל כתב בעיטור דוקא באחרונה אין מחשבין עמהם אבל לכתחלה צריכין ב"ד לחשב עמהם ולכתוב חשבון המטלטלין והקרקעות וחובות וכל דבר שיתנו בידן וכתב הראב"ד ז"ל דכותבין שתי שטרות אחד לאפוטרופוס ואחד לקרובים אות באות והוא הנקרא שטר שמוש ע"כ ונוסח שטר זה כתוב בעיטור בדיני האפוטרופוס:

ונשבע בנקיטת חפץ וכו'. שם אבא שאול אומר מנוהו ב"ד ישבע מנהו אבי יתומים לא ישבע ונפסקה הלכה בגמ' כאבא שאול וכתוב בהלכות ה"מ דמנהו אבי יתומים לא ישבע

בטענת שמא אבל בטענת ברי כגון דגדלי יתמי וטעני בטענת ברי וכפר בהו כגון דא ודאי משתבע ע"כ וזהו שכתב רבינו אינו נשבע על טענת הספק ואמרו בגמרא טעם לחלוק בין מנוהו ב"ד למנהו האב משום דמנוהו ב"ד בההיא הנאה דקא מהימן לבי דינא אע"ג דרמי שבועה עליה לא אתי לאימנועי אבל מנהו אבי יתומים מילתא דעלמא הוא עבדי בהדדי ואי רמית שבועה עליה אתי לאימנועי ע"כ בגמ'. ומכאן נראה ללמוד שאין ב"ד יכולים לכוף שום אדם להיות אפוטרופוס על היתומים ואינו חייב לקבל האפוטרופוסות בעל כרחו ודבר ברור הוא שאין זו מצוה שב"ד יכפו עליה. וכתב הרמב"ן והרשב"א ז"ל דכי אמרינן אתי לאימנועי דמשמע שאפוטרופוס יכול לחזור בו דוקא קודם שיחזיק בנכסים אבל כשהחזיק לא כל הימנו ואין יכול להסתלק וכן מפורש בתוספתא בבבא בתרא אפטרופין עד שלא החזיקו בנכסי יתומים יכולים לחזור בהן משהחזיקו בנכסי יתומים אין יכולין לחזור בהן אפטרופוס שמנהו אבי יתומים ישבע וכו' ע"כ בתוס' ומדמפליג בסיפא בין מנהו אבי יתומים למנוהו בית דין ש"מ דרישא בין כך ובין כך משהחזיק בנכסי יתומים אין יכולים לחזור בהן ע"כ דבריהם. עוד נחלקו המפרשים בדין פשיעת האפוטרופוס שהרמב"ן סבור שאפוטרופוס שמנהו אבי יתומים שפשע פטור אפילו באו עדים דאי מיחייבין ליה לשלומי אתי לאמנועי אבל אפוטרופוס שמנוהו בית דין והרי הוא כנושא שכר וחייב בגנבה ואבידה ולא מיבעיא בפשיעה והאריך בזה ויש מחייבין כל אפטרופא בפשיעה והוא דעת רבינו האיי ז"ל ולזה הסכים הרשב"א ז"ל וראיותיהן ודבריהן לברר זה ארוכין:

יש לאפוטרופוס וכו'. זה נלמד ממעשה דעמרם צבעא שהזכרתי פרק י':

הלכה ו

יש לאפוטרופוס למכור וכו'. ברייתא שם פ' הנזקין (גיטין דף נ"ב). **ומ"ש ולא עבדים ליקח שדות** הוא כדברי רשב"ג שאמר כן בברייתא ופסק רבינו כמותו:

אבל מוכרין שדה ליקח שוורים וכו'. מעשה שם:

הלכה ז

אין האפוטרופין רשאין למכור ברחוק וכו'. בברייתא שם:

ואין רשאין לדון ולחוב על מנת לזכות וכו'. שם ואין אפטרופין רשאין לדון ולחוב ולזכות בנכסי יתומים והקשו לזכות אמאי לא ותרצו אלא לחוב על מנת לזכות בנכסי יתומים עד כאן בגמרא. ונ"ל פירוש זה לדעת רבינו וקס"ד דלחוב הוא כגון שאדם מערער ותובע על נכסיהם ולזכות הוא שהם תובעין בנכסי אחרים ונקרא האחד לחוב לפי שאפילו זכו בדינם לא נתוסף להם ריוח אלא הרי הם בנכסיהן כמו שהיו והשני נקרא לזכות

לפי שהוא קרוב לשכר שמא יזכו בדינם ורחוק להפסד שאפי' לא יזכו לא אבדו כלום ממה שהם מוחזקין בו ולפיכך הקשו לזכות אמאי לא והלא אפשר שירויחו ואי אפשר שיפסידו ותרצו אלא לחוב על מנת לזכות כלומר אינן רשאין להזקק לדין עם שום תובע דהיינו לחוב אע"פ שהן באין ע"מ לזכות בדין ולטעון דברי זכות והטעם כתב רבינו ז"ל שמא לא יזכו ונמצא החוב קיים כלומר שאי אפשר שנאמר שיהיו רשאין להזקק לדין ואם זכו זכו ואם נתחייבו לא עשה כלום שאם כן לקתה מדת הדין בכך שיהיה תובע זה יכול להפסיד ולא להרויח ולפיכך אמרו שאינן רשאין להזקק כלל עם תובע ובודאי כיון שאינן רשאין לדון אם עברו ודנו ונתחייבו לא עשו כלום כנ"ל לדעת רבינו ובהשגות א"א לא זו הדרך כו' וזה הוא כפי שטת רש"י ז"ל שפירוש לדון עם בעל דינם של יתומים הבאין לעורר על נכסיהן שמא יתחייב בטענותיהן וכשיגדלו היתומים ידונו עמו והקשו לזכות אמאי לא ידונו אם דנו ונזדכו היתומים אמאי לא הוה דינא ותרצו אלא ה"ק אין רשאין לדון ולחוב ע"מ לזכות שאם דנו ע"מ לזכות ונתחייבו אין היתומים נפסדין עכ"ל וכבר כתבתי דעת רבינו ז"ל:

הלכה ח

אין האפוטרופסין וכו'. בברייתא הנזכרת ושם נחלק רבי וא"ר אומר אני אף הוא נותן דמי עצמו ויוציא מפני שהוא כמוכרו לו ורבינו פסק כתנא קמא ובהשגות א"א יש מ"ש הלכה כרבי וכו' ורבינו פסק דכסף גומר כמו שנזכר פ"ה מהלכות עבדים ופסק כאן דלא כרבי וכן עיקר דפלוגתייהו לאו בהא תליא וכן כתב הרשב"א ז"ל אע"ג דקי"ל שהכסף גומר בו בהא כרבנן ס"ל דלית הלכתא כרבי מחבריו והכא כדי שלא יזלזלו בנכסי יתומים הוא דאמור רבנן לפי שלוקח דמים ממנו נראה כשחרור ואי שרית להו זימנין דלא ידקדקו עמו בדמיו והילכך אסרו ליקח דמי עצמו ע"כ דבריו ואף רש"י פירש שאין מחלוקתן בדין כסף גומר וכן עיקר:

הלכה ט

האפוטרופין תורמין ומעשרין וכו'. שם אפטרופוס תורמין ומעשרים להאכיל אבל לא להניח ופירוש רבינו בזה מבואר ובהשגות א"א אין הדעת נוחה מזה וכו' ואני אומר אם כדבריו אחר שסוף סוף האפטרופסין יתרמו ויעשרו מה תועלת יש ליתומים לאחר תקון התבואה עד שעת מכירה אבל רש"י ז"ל פירש להניח תבואה לאוצר עד שיגדלו למה לי לעשורי כשיגדילו יעשרום הם עכ"ל. ויש טעם לדבריו לפי שכשיגדלו היתומים תהיה טובת הנאה שלהם:

הלכה י

האפוטרופין עושין לקטנים סוכה וכו'. מפורש בברייתא הנזכרת וכל דינין אלו הם בין באפטרופא שמנהו האב בין שמנוהו ב"ד וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל שכל אלו הדברים שאין האפוטרופין רשאין לעשות הוא בשלא נטלו רשות מבית דין אבל אם נטלו רשות מבית דין רשאין וכן מפורש בתוספתא ע"כ דבריהם ואני תמה למה לא נזכר בדברי רבינו יתומים שסמכו אצל בעל הבית שהוא כאפוטרופוס ובפירוש נשנה במשנה וגם נזכר בגמרא וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל שדינו כדין אפוטרופוס שמנהו אבי יתומים ואינו נשבע. וכן כתבו מן המפרשים ז"ל:

הלכה יא

מי שנשתטה או שנתחרש וכו'. בגמ' פרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מ"ה) בשנשתטה והשוה רבינו דין נתחרש לנשתטה:

הלכה יב

אע"פ שאין האפוטרופוס וכו'. אלו דברי רבינו ראויין אליו: **סליקו הלכות נחלות בס"ד**